

Republika e Kosovës
Republika Kosova
Republic of Kosovo

Qeveria – Vlada - Government

*Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja
Ministry of Environment and Spatial Planning*

REGIONAL ENVIRONMENTAL CENTER

**NORWEGIAN MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS**

Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës

Izveštaj

Katastra zagađivača
voda Kosova

Prva Faza

Pripremljeno od

Regionalni Centar za Životnu Sredinu REC - Kosovska kancelarija
Agencija za Zaštitu Sredine Kosova

Autori :**Menadžeri:**

Prof. dr. Zeqir Veselaj
Dr.sc. Ilir Morina

Saradnici:

Mr.sc. Avdulla Nishori,
Msc . Dardan Bashota
Isak Gërxhaliu
Tomor Qela
Bajram Kafexholli

Koordinator

Ardita Zekiri

Dizajn:

Ilir Berisha & Driton Selmani

Štampa:

ELV Studio

Ova publikacija je sastavni deo Projekta "Izrada katastra zagađivača voda Kosova" implementiran od strane Regionalnog Centra Životne Sredine, REC – Kancelarija na Kosovu, u saradnji sa Ministarstvom za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje.

Projekat je finansijski podržan od Ministarstva spoljnih poslova Norveške.

Sadržaj

Reč Ministarstva	4
Reč REC-a	5
Skraćenice	6
Priznanja i zahvalnice	7
Predgovor	9
Uvod	10
O projektu	12
Metodologija rada	13
Sažetak	17
Vode Zagađivača po regionima	18
Regija Prizrena	18
Regija Priština	25
Regija Peć	32
Region Mitrovice	39
Regija Gnjilane	45
Zaključci i preporuke	57
Zaključci	57
Poteškoće	58
Preporuke	58
O REC-u	61

Reč Ministarstva

Poštovani čitaoci,

Jedan od najznačajnijih zadataka i odgovornosti Ministarstva za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje (MŽSPP) je menadžiranje vodenih resursa, zaštita i monitorisanje njihove kvalitete.

Za ispunjavanje ove obaveze, MŽSPP od svog osnivanja, osim institucionalnog ojačanja je angažirano i u izradi efikasnog zakonskog okvira i programa u skladu sa zahtevima evropskih direktiva o vodama, ali i sa zahtevima i potrebama Republike Kosova.

Dok u pripremi zakonskog okvira je zabeležen cenjen progres, efikasna zaštita vodnih resursa još uvek ostaje izazov za ovo ministarstvo i celokupno naše društvo. Prema tome, zaštita vodenih resursa je jedan od glavnih ciljeva MŽSPP –a za budućnost.

Otpadne urbane vode, intenzivna poljoprivreda i razne Industrijske aktivnosti, aktuelni su glavni faktori koji prete kvaliteti vodenih resursa putem povećanja sliva raznih zagađivača u ove vode.

U toku ove godine je zabeležen progres u identifikaciji raznih zagađivača voda i priprema katastra zagađivača ovih voda, kao rezultata zajedničkog rada regionalnog centra za životnu sredinu, REC- Kancelarija na Kosovu, Agencije za Zaštitu Životne Sredine na Kosovu, Departmana voda i Hidrometeorološkog Instituta Kosova. Ovom prilikom izražavam posebnu zahvalnost za Norvešku vladu za podršku ovom projektu od izuzetnog značaja za sektor voda na Kosovu.

Smatramo da identifikacijom potencijalnih zagađivača voda i priprema katastra ovih zagađivača je značajan korak za rešavanje problema zagađenih voda na Kosovu. Prema tome naša operativna ubuduće je podržavanje projekata za tretman otpadnih voda i monitorisanje slivanja otpadnih voda u površinske vode. U sklopu naših angažmana ubuduće prioritet ostaje i izrada strateškog plana za upravljanje vodama gde će se poseban značaj posvetiti upravljanju otpadnih voda.

Saradnja odgovornih institucija sa sektorom voda je jedno od pitanja koje zahteva veliku privrženost u efikasnom menadžiranju voda. Mi smatramo da ćemo u našem angažovanju po tom pitanju imati i podršku donatora, ali i pomoć regulatornih kancelarija, javnih preduzeća i organizacija civilnog društva.

Voda je osnovni sastavni elemenat životne sredine i opšteg života, prema tome da se svi angažujemo da očuvamo ovaj resurs za dobrobit sredine i sadašnjih i budućih generacija.

Mahir Yagcilar, Ministar MŽSPP

Reč REC-a

XXI vek za globalne vode predstavlja dva zajednička izazova i to: količinu i kvalitetu. Računa se da do 2025 oko 2/3 svetskih zemalja će se suočiti sa vodenim stresom. Čista voda, sigurna i adekvatna je vitalna za opstanak živih organizama i normalno funkcionisanje eko –sistema , zajednice i privrede. Ali, kvaliteta vode je dovedena u opasnost povećanjem broja stanovništva, proširenjem poljoprivrednih i Industrijskih aktivnosti. Svake godine na svetu na milione tona netretiranih voda iz urbanih kanalizacija, poljoprivrede i Industrijaje se slivaju u vodene tokove. Svakog dana, reke, jezera, mora i okeani primaju zagađenost koju stvara 6.6 milijardi ljudi na planeti.

Vode slabe kvalitete dovode u opasnost život ljudi i integritet eko sietema, smanjuju količinu raspoložive pijaće vode i smanjuju ekonomsko proizvodnju. Postoji određen broj prirodnih ali i ljudskih akrtivnosti, kao što su: poljoprivreda, Industrijaja, odlaganje otpadaka, povećanje stanovništva, urbanizam i klimatske promene koje utiču na biološke, hemijske i fizičke karakteristike voda, tako da osetljivo smanjuju kvalitetu.

Glavni izazovi za kvalitetu voda u današnje vreme može se sažeti u nekoliko oblasti , kao što su: zagađivači u vodama, nutrijenti , erozija i sendimenti , temepratura voda, acidifikacija , salinitet, patogeni organizmi, teški metali itd.

Kvalitet vode ima centralnu ulogu u funkcijama koja voda ima za ljudski život. Upotreba pijaće vode, upotreba za čišćenje i rekreaciju zahteva da ista bude oslobođena od bioloških, hemijskih i fizičkih zagađivača. Biljke, životinje i habitati koji podržavaju biodiverzitet isto tako imaju potrebu za čistu vodu.

Kosovo raspolaže vodenim resursima koji ipak zahvaljujući geomorfologiji i reljeva veoma vbrzo napuštaju teritoeiju Kosova i idu u pravcu tri mora što je veoma retak slučaj za tako malu teritoriju.

Kvalitet ovih voda je dosta slab obzirom da nema ni minimalnog tretmana otpadnih voda pre slivanja u vodene tokove i u podzemnim akuiferima.

Dr.sc. Zeqir Veselaj

Direktor REC-a Kancelarija na Kosovu

Skraćenice

MŽSPP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
HMIK	Hidrometeorološki institut Kosova
REC	Regional Environmental Center (Regionalni centar životne sredine) .
EO	Ekonomski operator
AU	Administrativno uputstvo
SM	Suspendovane materije
RS	Otopine soli
HPK	Hemijska potrošnja kiseonika
BPK5	Biološka potrošnja kiseonika za 5 dana

Priznanja i zahvalnice

Ovaj izveštaj je rezultta jednogodišnjeg rada iskusnih stručnjaka raznih zvanja na terenu koji su vršili istraživanja i identifikovali glavne zagađivače voda na celoj teritoriji Kosova. Bez razmišljanja da ovim projektom i publikacijom o završetku rada u katastru zagađivača voda na Kosovu, ipak svi oni koji su doprineli u sprovođenju projekta i izradi ovog izveštaja zaslužuju duboku zahvalnost REC-a i ostalih partnera.

REC izražava posebnu zahvalnost visokim zvaničnicima MŽSPP : Dr. Ilir Morina, Izvršni šef AZŽS-a, koji je bio zaduženo lice od strane Ministarstva za zaštitu sredine za ovaj projekat G-din Arben Çitaku, Mr. Naser Bajraktari, Dr. Sylë Tahirsylaj, Sabit Restelica, Tomor Çelaj, Hazir Çadraku, Ardiana Plana, Merita Mehmeti itd koji su svojim konkretnim postupcima, sugestijama i komentarima pomogli u uspešnoj implementaciji projekta..

REC, posebnu i iskrenu zahvalnost izražava prema stručnjacima sa terena koji su mesecima kročili u svaki kutak Kosova : Avdula Nišori rukovodilac ekipa sa terena, Isak Gërxhaliu, Dardan Bašota, Blerina Hoxha, Vehbi Goxhuli, Ilknur Ibrahimi, i onih iz nga MŽSPP-a: Bajram Kafexholi, Përparim Gaši, Agron Šala, Zeqir Imeri, Sami Behrami itd.

Duboku zahvalnost izražavamo i predstavnicima javnih kompanija i opštinskim zvaničnicima koji su bezpoštedno pomogli u prikupljanju traženih podataka sa obrascima UA: Ajše Xhemajli, Merita Dobërqani, Riza Muqoli, Haki Bekoli, Nazif Šala, Mehdi Salihu, Adnan Bulatovci, Igor Rašić, Viktor Djokić, Hazbi Ejupi, Galip Belalari, Ramadan Tafalari, Isuf Hajdari, Hasan Dišalari, Merita Kuraja, Miftar Šala, Qauš Beriša, Rexhep Rexhepi, Elfete Blakaj, Xhelal Šabani, Rasim Mlinaku, Beqir Mehmeti, Afrim Ademi, Ajne Iberhysaj, Faik Tofaj, Biondina Ramaj, Esat Paçarizi, Fehmi Aguši, Ruzhdi Rešitaj, Musaj Ismajli, Ibrahim Kastrati, Skender Avdyli, Alban Sokoli, Minir Haxhimusa, Bujar Dulovi, Miloš Stojković, Raif Bajrami, Srdjan Vesić, Nadire Mici, Nebojša Kenić, Ljubiša Mijačić.

Ključni pojmovi

Zagađivač- u smislu ovog izveštaja, podrazumeva lice ili kompaniju koje uzrokuje zagađivanje životne sredine.

Otpadne vode – su vode koje su ozbiljno izmenjene u kvaliteti nakon uticaja čoveka sa : tekućim otpadcima iz domaćinstava, komercijalnih objekata, Industrije i poljoprivrede. Ove vode sadrže širok spektar zagađivača u visokim koncentracijama.

Zagađivanje vode- podrazumeva svaka kvantitativna i kvalitativna izmena sastava i prirodnih hemijskih, fizičkih i bioloških karakteristika vode, koje imaju nepoželjne posledice po zdravlje čoveka, privrede i eko sistema u celini.

Tretman otpadnih voda – podrazumeva proces za pretvaranje vode u štoprihvativijoj kvaliteti za upotrebu pročišćivši je od hemijskih , fizičkih i bioloških zagađivača, na način da se omogući ponovna upotreba bez negativnih uticaja na sredinu.

Podzemne vode – su vode koje se nalaze ispod površine zemlje, u porama i u pukotinama litoloških formacija.

Površinske vode- su vode koje se nalaze na površini zemlje ili vodo tokove, reke, jezera, močvare, mora i okeane.

Kanalizacija- infrastruktura cevi , kanala ili sličnih struktura kroz koje otiču tekući produkti iz domaćinstva, komunalija ili Industrije.

Katastar – javni registar, pregled odnosno karta vrednosti prostiranja i vlasništva zemljišta u cilju oporezivanja¹.

Akuifer- predstavlja podzemni sloj nepropusnog kamena ili ostalih nekonsolidovanih materija, kao što su krševi, pesak, šljunak, glina ili sediment odakle se podzemne vode mogu izvaditi putem bunara ili dubinskih bušenja.

Slivanje – podrazumeva svaki otpust zagađenih voda, tretiranih ili ne tretiranih, korišćenih voda, kanalizacije, hemijskih produkata i podprodukata, Industrijskih otpadaka i substancija, bez obzira na njihovu prirodu, na površinske i podzemne vode, površinu zemlje, podzemlje ili na ukopana mesta.

Predgovor

Zemlja se često naziva i Plava planeta iz razloga, jer su 2/3 njene površine pokrivene vodom.. Ali količina vode koja se koristi i koja je čoveku na raspolaganju ne prelazi 3% celokupne količine. Kada se ovom procentu vode oduzme i procenat vode koja se nemože koristiti i koje su daleko od naseljenih mesta ili veoma dubuku u akuiferi, u tom slučaju nedostatak pijaće vode se povećava i dalje. Već sa globalnog, regionalnog, nacionalnog aspekta nije izazov samo količina, već i kvalitet .

Velik broj prirodnih i humanih procesa utiču na biološke, hemijske i fizičke karakteristika voda, koje menjaju kvalitetu. Postoji velik broj aktivnosti koje utiču na kvalitet vode, kao što su: poljoprivreda, Industrijaja, rudnici, odlaganje otpadaka, povećanje stanovništva, urbanizam i klimatske promene.

Poljoprivreda kao sektor uzrokuje zagađenje vode upotrebom nutrijenata i pesticida, kao i salinitet. Zagađenost voda nutrijentima (nitrata i fosfata) je pretvoren u jedan od glavnih problema kvaliteta voda , doprinevši na veliko procesu eutrofikacije vodenih tela. Potom dolazi upotreba pesticida, i računa se da se u svetu upotrebljavaju više od 2 miliona tona godišnje(PAN 2009).

Industrijska aktivnost sliva u globalne vode svake godine od 300-400 miliona tona teških metala, rastvarača, toksičkih taloga i ostalih otpadaka (UN WWAP Water and Industry). Rudnici i bušenja stvaraju velike količine otpadaka i podprodukata koji predstavljaju izazove širih smazera. Nedostatak prostora za adekvatno odlaganje ljudskih otpadaka je stvorilo kontaminaciju voda u velikoj meri . Danas oko 2, 5 milijardi ljudi živi bez dovoljnih sanitarnih uslova (UNICEF & WHO 2008) i oko 80% kanalizacija zemalja u razvoju se slivaju u recipjente bez tretmana (UN WWAP 2009). Brzo povećanje stanovništva samo će produbiti ove probleme, dok klimatske izmene stvaraju novi izazov i za kvalitetu voda.

Zagađivanje voda oslabljuje ili uništava prirodne eko sistme koje čuvaju ljudsko zdravlje, prehrambenu proizvodnju i biodiverzitet. Eko sistem hladnih voda su najdegradiraniji na planeti . Većina hladnih voda završavaju u mora i okeane oštećujući u prvom redu ribolov i obalu . Svake godine umire više ljudi od nečiste vode nego od svih oblika nasilja (uključujući i rat), a najugroženija su deca. Nečista i neadekvatna voda, nedostatak sanitarija i higijene uzrokuje oko 3.1 % smrti (ili 1.7 miliona smrtnih slučajeva godišnje). Oko 90% slučajeva smrti su deca ispod 5 godina (WHO 2002).

Kosovo u određenim razmerima je obuhvaćeno od svih gore navedenih aspekata i to mora da služi kao inicijativa da osim količine u strateškim planiranjima mora se uzeti u obzir i kvalitet, dok za zajednicu, osim štednje vode mora se voditi računa da se ista i nezagadjuje.

Uvod

Kosovo ima ograničene vodene resurse, bilo površinske bilo podzemnih, prema tome zaštita i racionalno korišćenje je od životnog značaja za istrajni ekonomski razvoj zemlje. Kao posledica geografskog položaja kosovske reke veoma malo teku kroz teritoriju Kosova (Ibar, Lepenac, Prizrenska Bistrica i Binačka Moarava) koje odmah izlaze sa teritorije Kosova. Najveći deo kosovskih reka su sezonske, koje se snabdevaju uglavnom od atmosferskih padavina, tako da u toku leta kada je zahtev za vodu veći, dovodi reka su minimalni.

U godinama prilične vlažnosti, iz kosovskih reka teku $3.6 \times 10^9 \text{ m}^3$ vode, odnosno $121.2 \text{ m}^3/\text{sec}$, dok opšta količina u postojećim akumulacijama iznosi $569.690.000 \text{ m}^3$, što predstavlja samo 15,7% opšte količine. Prirodna jezera su mala i bez značajna za snabdevanje vodom, dok umetna jezera su: Batlava, Gazivoda, Badovci, Radoniqi i Përlepnica.

Resursi podzemnih voda isto tako su ograničeni i nalaze se uglavnom na zapadnom delu Kosova gde su i rezerve površinskih voda veće u odnosu na istočni deo sa malim rezervama i jugoistočnim delom gde su potrebe veoma velike. Na osnovu gore navedenih podataka o vodenim rezervama, gustinom naseljenosti i natalitetu proizilazi da vodeni resursi svakoga dana budu ograničeniji, ali kada tome dodamo i nekontrolisani urbani razvoj, stanje će se otežavati još više ubuduće.

Stalno povećanje zahteva za vodu, hranu i energiku, stalno bacanje otpadaka u rekama i nesanitarne deponije, kao i klimatske izmene su pokazatelji koji obavezuju nas na drugačiji pristup prema ovom ograničenom izvoru.

Posledica ovih uslova danas na svetu 2/3 stanovništva imaju stres u snabdevanju vodom. Ako se tome doda i nedostatak nacionalne strategije, loše menadžiranje i zloupotreba voda kao u našem, slučaju onda će se situacija još više i više otežavati.

Sa količinom vode $1600 \text{ m}^3/\text{vode}/\text{po glavi}$

Regionalna kompanija vodovoda	Br. opština	% prostiranja usluga vodovoda	% prostiranja usluga kanalizacije
Priština	7	77	66
Hidroregjioni jugor	4	49	44
Hidrodrini	4	65	34
Mitrovica	3	55	47
Radoniqi	3	95	62
Hidromorava	3	33	36
Bifurkacioni	2	42	29
ukupno	25	60	48

Procenat usluga vodovoda i kanalizacije koje pružaju 7RVK Kosova²

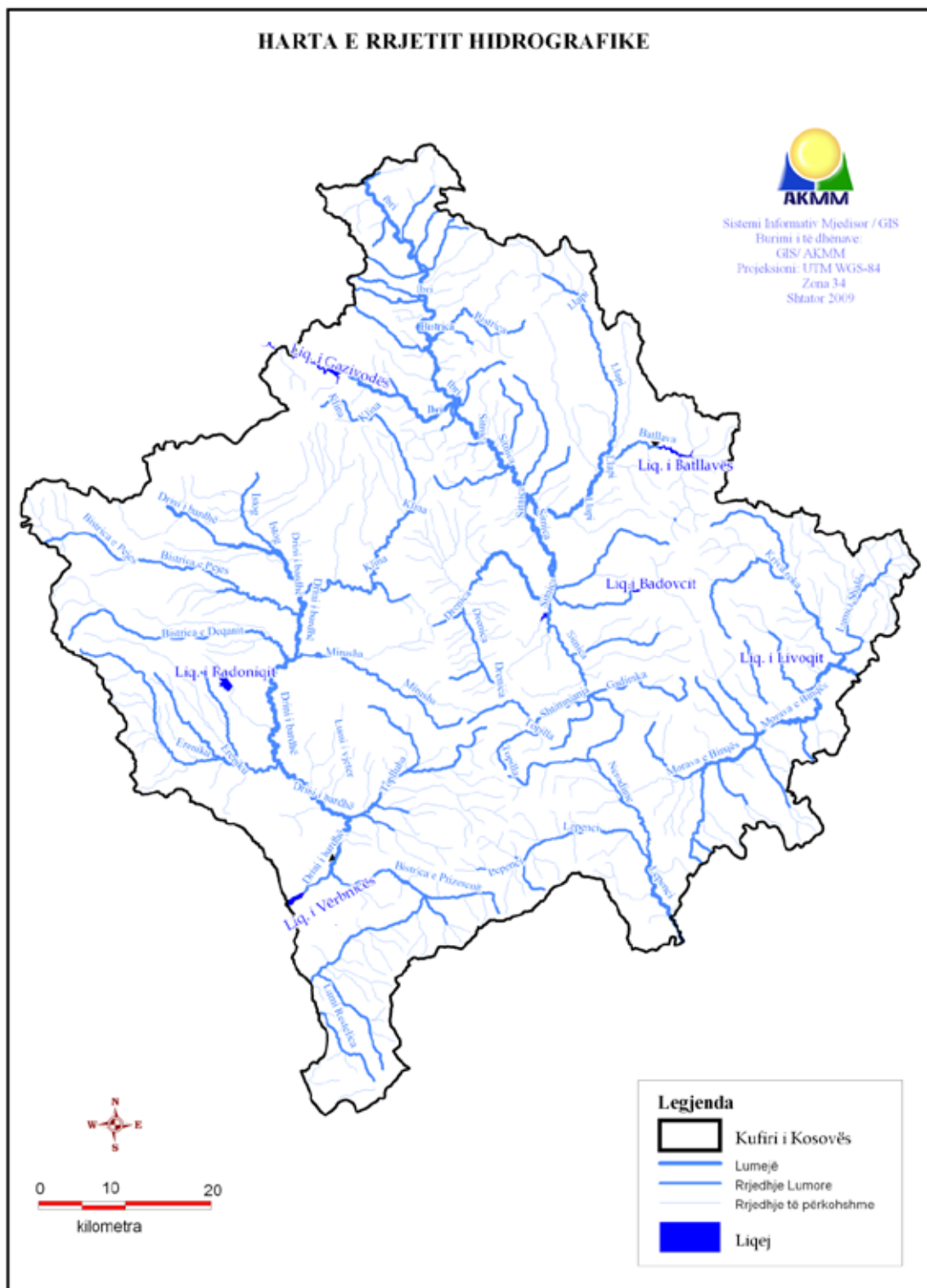
stanovnika. U toku godine, zaštita, očuvanje i razvoj vodenih resursa ima veliki značaj, ali isto tako predstavlja izazov za životnu sredinu od značaja za javno zdravlje. Svedoci smo postupaka i aktivnosti koje oštećuju vodene izvore

bilo fizičkim oštećenjem, ali i odlaganjem urbanih, Industrijskih, poljoprivrednih i ostalih zagađenih voda i otpadaka.

Sliv otpadnih voda u vodene tokove su neophodnost, o tome smo svesni, ali moraju biti

kontrilisani i menadžirani kako ne bi naše vodene izvore i tokove ne bi pretvorili u izvor zaraze .
Prema tome, katastar zagađivača voda je

najznačajniji korak u potrebnom pravcu ili ka integrisanom menadžiranju ovog nacionalnog resursa od posebnog značaja za istrajan razvoj zemlje.

O projektu

O projektu Izrade katastra zagađivača voda je sastavni deo Akcionog plana Kosova za delovanje na životnu sredinu 2006- 2010 izrađen od MPP i REC-a u 2006 godini, kao deo dokumenta za praktično i konkretno sprovođenje politika životne sredine. Projekat je finansiran od Ministarstva Spoljnih Poslova Norveške, dok je u sprovođenju od Regionalnog centra životne sredine RECKancelarija na Kosovu, u saradnji sa MŽSPP, odnosno sa Agencijom za zaštitu životne sredine na Kosovu.

Glavni cilj projekta je formiranje baze podataka koje će pomoći relevantnim institucijama Kosova u integrisano menadžiranej vodenih resursa na Kosovu. Razvoj katastra zagađivača vode je integralni deo Informativnog sistema za menadžiranje vodenih resursa Kosova. Razvijen je poseban soft-ware na Kosovu za unošenje prikupljenih podataka u toku rada na terenu koji će se dopuniti i dalje sa novim podacima u narednim godinama.

Osim ove glavne aktivnosti, projekat je obuhvati i niz sledećih aktivnosti:

1. Održavanje prvog foruma o vodama Kosova uoči Svetskog dana voda 2010, sa učešćem preko 100 učesnika iz centralnih i lokalnih institucija, vodovodne kompanije, zajednice donatora, akademске zajednice, civilnog društva, biznisa itd.
2. Aktivnosti uzdizanja kapaciteta za relevantne zvaničnike vladnih institucija i vodovodnih kompanija u oblasti katastra i upotrebe soft-wara itd.
3. Kampanja osvesćivanja koju čini video klip o zaštiti voda od zagađenja sa naslovom **“čiste vode za zdrav život”** na Međunarodni dan voda 2010, razne biltene sa temom o vodama itd.

Specifični ciljevi projekta su:

- Prikupljanje i obrada istorijskih i postojećih podataka o potencijalnim zagađivačima voda;
- Stvaranje, organizovanje i arhiviranje baze podataka;
- Razmena informacija od interesa između stranaka;
- Da pomaže Departamnu voda u pripremi strateškog plana putem izveštaja i informacija o budućoj mreži monitorisanja;
- Da doprinosi smanjenju broja zagađivača voda bilo Industrijskih ili iz domaćinstava putem kampanje javnog informisanja/podizanja javne svesti.

Ipak, mora da se istakne da projekat nije bio moguće da potpuno izvrši katastar zagađivača vode. Razlozi su sastavni deo ovog izveštaja.

Metodologija rada

Projekat je započet u 2009 godini sa pripremnim aktivnostima za rad ekipa na terenu. Na samom početku nakon javnog konkursa REC-a, izabrana je ekipa stručnjaka na terenu gde su kombinovane ekspertize iz oblasti poljoprivrede, hemije, biologije, tehnologije GIS-a itd.

Ekipa projekta na samom početku je razradila Administrativno uputstvo br 61/2005 o katastru emisija zagađivača životne sredine sa formularima koji su sastavio deo tog uputstva i odnose se na zagađivače uopšte, a posebno se odnose na zagađivače voda. U tom cilju održani su konsultativni susreti između visokih zvaničnika MŽSPP-e (koji su izradili AU), HMIK (kao institucija koja vrši nadzor površinskih voda) i REC-a. Nakon zajedničkog razmatranja AU član po član i određenih jezičkih i tehničkih prilagođavanja obrazaca, ekipa projekta uz podršku zvaničnika MŽSPP je započelo svoje aktivnosti u prikupljanju podataka na terenu u regiji Prizrena.

Izrada plana aktivnosti ekipa na terenu je bio naredni korak i time je bilo predviđeno da se počne sa prikupljanjem podataka za vodotok Beli Drin, počevši u regiji Prizrena i potom je nastavljeno u Pečkoj regiji.

Rad na terenu je započet u vodotoku Beli Drin, konkretno u prizrenskoj opštini i nastavljen je u svim opštinama ove regije u tesnoj saradnji sa zvaničnicima MŽSPP-a.

Prvi kontakt, pre posete na terenu se održava u Departmanu za životnu sredinu, odnosno sa zvaničnicima za životnu sredinu u dotičnoj opštini u cilju njihovog informisanja o projektu i saradnje sa njima u prikupljanju postojećih podataka o kolektivnim zagađivačima i ekonomskim operatorima ili individualnim zagađivačima. Načelno su kontaktirani opštinski zvaničnici za životnu sredinu ili Departman za zaštitu životne

sredine u cilju njihovog upoznavanja sa projektom i obrascima. Od opštinskih zvaničnika su dobijeni podaci o kolektivnim ili posebnim zagađivačima koji se odnose na:

- a. Spisak posebnih zagađivača,
- b. Lica i brojevi telefona za kontakt, ako ih imaju,
- c. Naseljena mesta koja imaju vodovod i kanalizaciju,
- d. Broj stanovnika u tom naselju,
- e. Kategorizacija zagađivača prema aktivnostima zagađivanja i njihova veličina.

Rad je nastavljen zajedno sa opštinskim zvaničnicima za kontaktiranje sa javnim kompanijama koje se bave radom i održavanjem vodovoda i kanalizacija od kojih se dobijaju podaci o kolektivnim zagađivačima.

Nakon dobijanja spiska o kolektivnim zagađivačima od opštinskih zvaničnika i spiska EO-a od MŽSPP-a, nastavlja se rad posetom EO svakog posebno prikupljajući dotične podatke prema delatnostima ili ekonomskoj aktivnosti i uticaja kojeg imaju na životnu sredinu odnosno na zagađenje voda.

Mora se konstatovati da većina opštinskih zvaničnika za životnu sredinu nisu imali potrebna znanja u vezi sa AU o katastru zagađivača životne sredine i obrazca koji proizilaze iz tog AU-a. Nakon dobijanja podataka, kontaktirani su svi kolektivni zagađivači – iznat 50 domaćinstava, koje imaju organizovanu kanalizaciju odakle su preuzeti podaci za popunjavanje obrazaca i kordinate sliva sa GPS u sistemu **Kosova-Ref 01.**

Glavne informacije koje se prikupljaju od kolektivnih zagađivača su: broj stanovnika tog naselja, izvor i količina, mesto sliva odnosno kordinate i količina sliva u recipientu.

U većini slučajeva nedostaju podaci o količini korišćene vode i količini sliva. U tim slučajevima od ekipe su upotrebljene indirektno

matematičke metoda za izračunavanje, na osnovu proseka potrošene količine vode po glavi stanovnika na Kosovu koja iznosi **200 l/din** i broj stanovnika tog naseljenog mesta.

U slučajevima kada se zna celokupna količina potrošene vode za to naseljeno mesto onda ista se deli sa brojem stanovnika tog naselja odnosno kolektivnog zagađivača prema formuli.

$$q = Q / n_{\text{stanovnika}}$$

Mora da se istakne da u naseljenim mestima gde su izvori vode dovoljni i upotrebene količine su iznad **250l/dan** (Prizren) a u određenim slučajevima i iznad **700/dana/ po glavi stanovnika dnevno** (Mamuša, Junik i Istog). Količina sliva otpadne vode u recipientu se izračinava na osnovu broja stanovnika / domaćinstava i faktoru emisije prema formuli:

$$Q_{\text{zagađene vode}} = N_{\text{broj stanovnika}} \times fE$$

(faktor emisije)

ili na osnovu sveukupno potrošene količine pijaće vode prema formuli :

$$Q_{\text{zagađene vode}} = Q_{\text{pojaće vode}} \times 0,6$$

(koeficijent od potrošene vode 60% se pretvara u zagađene vode)

Na početku nakon potrebnih objašnjenja svakom zagađivaču su dati obrasci iz AU-a i dovoljno vremena za njihovu popunu . Ova metodika rada je imala uticaj na dinamiku realizacije planiranih aktivnosti .

Ova metoda je počela da negativno utiče na dinamiku realizacije aktivnosti i za to je odlučeno da se obrasci zajednički popune od ekipe na terenu sa nadležnim zvaničnicima i zagađivačima isti dan . Ova izmena je pozitivno uticala na ubrzavanje realizacije aktivnosti.

Klasifikacija zagađivača

Na osnovu odredbi AU-a o katastru emisija zagađivača sredine, prvenstveno se radi kategorizacija zagađivača u kolektivne i individualne .

Kolektivni zagađivači- prema projektu su svi zagađivači ili ona naselja koja imaju iznad 50 domaćinstava i imaju organizovanu kanalizaciju ili zajedničke septičke jame .

Individulani zagađivači – ili EO koji su cilj projekta uglavnom su operatori koji su veći potencijalni zagađivači kao što su : Industrijski, poljoprivredni, groblja vozila ili veliki hemijski čistači. Za EO nemamo precizni kriteriji , ali nakon razmatranja pripremljenih sipiskova od opština zajedno sa zvaničnicima MŽSPP –a i posete mesta sliva odlučimo se za EO za koji se ceni da imaju velik uticaj u zagađivanju vode. Posebni zagađivači ili EO koji su cilj ovog projekta su :

- Topionice,
- Obađivači železa,
- Groblje vozila ,
- Proizvođači asfalta,
- Prouzvođači sapuna i deterdženata,
- Proizvođači stiropira i tekstila,
- Velike hemijske čistionice,

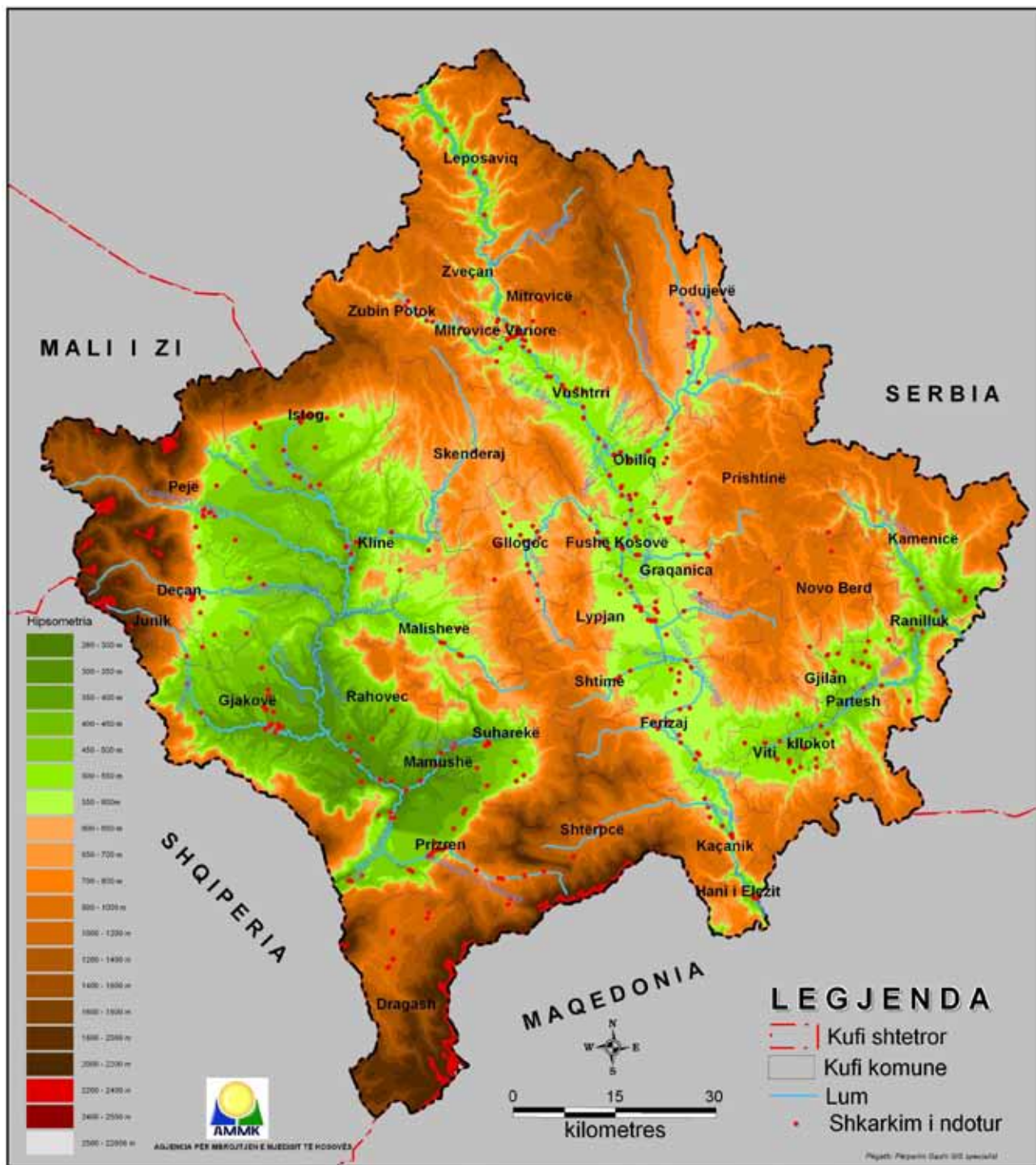
- Proizvođači i prerađivači hrane i napitaka (voćni i gazirani sokovi, konzerirvanje, rafiniranje i proizvodnja ulja itd,
- Mlekare (mleko i mlečni proizvodi),
- Stočne i živinarske farme,
- Klanice

Jedan od problematičnijih aspekta klasifikacija i obezbeđenje podataka je bilo da li su zagađivači aktivni ili pasivni (obično privatizovana javna preduzeća koja ne rade).

Struktura obrazaca

Prikupljeni podaci preko obrasca su strukturisani u određene segmente i to:

- Kategorizacija zagađivača (kolektivno /ondividualno),
- Delatnost zagađivača,
- Mesto nalaska ili mesto sliva zagađivača,
- Količina korišćenje vode,
- Količina slivenih zagađenih voda ,
- Vrsta zagađene vode ,
- Kvaliteta zagađene vode,
- Način evakuacije , i
- Način pročišćavanja.

Sažetak

Projekat za izradu katastra zagađivača voda Kosova je mobilizirao velik broj institucija centralnog i loklanog nivoa, vodovodne kompanije, velikih zagađivača kao i stručnjaka iz raznih oblasti.

Projektom za izradu zagađivača voda Kosova, u toku 2009/2010 su pokrivene obe regije vodenih tokova Kosova, analizirane su 5 regionalne podele u 35 opština i 180 naseljenih mesta u publikaciji, zagađivači su predstavljeni na osnovu regija kako je odrađen rad na terenu. Trenskim radom ekipa i stručnjaka je evidentirani 368 zagađivača voda, od kojih 266 su kolektivni³ zagađivači, dok 102 njih su psoebni zagađivači.

Od registrovanih tačaka od strane ekipa na terenu može se konstaovati da van površinskih voda, otpadne vode izbacuju 49 zagađivača, od kojih su samo 5 njih kolektivni, dok je 44 individualnih.

U regionu vodotoka Belog Drima je registrovano 154 zagađivača od kojih je 99 kolektivnih i 56 individualnih. Od pojedinačnih reka najzagađenije su: reka Istoka sa 12 sliva, rizrenska bistrice sa 11, Beli Drim sa 9, Pečka bistrice sa 7, Topluha sa 7, i Klina sa 5 zagađivača. Ipak sve te reke se ulivaju u Beli Drim i nastavljaju u pravcu Jadrana.

U regiji Ibarskog, Lepenačkog i vodotoka Binačke morave je idnetifikovano 214 zagađivača. U samom Ibarskom vodotoku je registrovano 100 zagađivača od kojih 75 su kolektivni i 25 su individualni zagađivači. Od najzagađenijih reka ovog vodotoka su: Sitnica sa 32 slivne tačke, Lap sa 22, Drenica sa 18, Ibar sa 14, i Prištevka sa 7 zagađivača.

U vodotoku Binačke morave i Lepenca je 24 zagađivača. Najzagađenije reke u ovom vodotoku su Binačka Morava sa 14 i Miruša sa 8 kolektivnih zagađivača.

U vodotoku Lepenca najzagađenije reke su Lepenac i Miloštica, sa aspekta broja stanovnika koji u te reke slivaju svoje otpadne vode.

Individualni zagađivači koji su deo ovog registra, sadrže počevši od velikih zagađivača kao što su KEK i Trepča, pa do malih biznisa kao što su poljoprivredne farme, klanice, železarije itd. Od ovih individualnih zagađivača 31 njih svoje otpadne vode izbacuje na površini zemlje odnosno u podzemne vode, dok 18 ostalih svoje otpadne vode izbacuje u vodotokove Kosova. Sa brojčanog aspekta vode Prizrenska Bistrica⁴ i reka Istoka sa 8 zagađivača, nakon toga Pečka bistrice i Lapska po 7, Sitnica sa 5 itd. Ibar, iako direktno prima samo jednog individualnog zagađivača, ali dobijanjem voda Sitnice i Lapa i postane glavni recipijent otpadnih voda od individualnih zagađivača.

Ipak, obavljeni rad nije pokrio i male individualne i kolektivne zagađivače, a da ne govorimo o izbacivanju otpadnih voda (privatnih kuća, i restorana itd). Isto tako u određenim slučajevima nije obuhvaćen potencijalni individualni zagađivač koji nije aktivan u procesu proizvodnje, na primer fabrika amortizera) ili zbog procesa privatizacije su bez konkretnog vlasnika.

Prema tome rad obavljen u toku ovih meseci nastaviće se kao druga faza:

3 u ovom spisku uz malo iznimaka nisu obuhvaćena naseljena mesta koja imaju manje od 500 stanovnika, dok individualni slivi posebnih domaćinstava, restorana blizu reka i zagađivači koji nemaju aktivnosti niti određeno vlasništvo.

4 Kod prizrenske bistrice su 5 restorana. Zbog njihovog velikog broja i njihovog raspostranjenja je odlučeno da se u ovoj fazi ne obuhvaćaju hotelijerski objekti.

Regija Prizrena

Prve aktivnosti na terenu za prikupljanje podataka i popunu obrazaca tačno su započeti u Prizrenskoj opštini u vodotoku Belog Drima. Na samom početku posetili smo Departman za životnu sredinu u opštini, u cilju informisanja sa ciljevima i namerom projekta i isto tako i upoznavanje sa obrascima koji su sastavio deo AU-a. Mora se istaći razumevanje i potpuna saradnja

u realizaciji aktivnosti, kao i pomoć koja je nama pružena od zvaničnika za životnu sredinu i pružanje podataka u vezi sa zagađivačima i isto tako za zajedničku posetu svim EO i naseljima ove opštine koja imaju javnu kanalizaciju i organizovano evakuisanje otpadnih voda.

U Prizrenskoj regiji ekipa projekta uz podršku zvaničnika MŽSPP-a i zvaničnika opštine su evidentirali 78 zagađivača od kojih 56 su kolektivni i 22 individualni zagađivači. U narednoj tabeli su predstavljeni podaci o zagađivačima prema kategorijama i opštinama.

Regija	Opština	Kolektivni zagađivači	Individualni zagađivači
Prizren	Prizren	29	16
	Suva reka	13	2
	Orahovac	3	2
	Dragaš	6	2
	Mališevo	4	0
	Mamuša	1	0
Ukupno		56	22

Tabela 1. zagađivači po opštinama i kategorijama – Regije Prizren

Kolektivni zagađivači

Opština Prizren

U ovoj opštini je identifikovano 29 kolektivnih i 16 individualnih zagađivača. Što se tiče kolek-

tivnih zagađivača 13 tačaka sliv je indetifikovan u samom gradu Prizrenu, dok 16 ostalih su po selima ove opštine koji imaju posebnu ili javnu kanalizaciju za evakuisanje otpadnih voda.

Opština	Naselje	Br. Stanovnika	Mesto sliva
Prizreni	Grad	185 600	Prizrenska bistrica
	Đonaj	5 300	Beli drim
	Romaja	2 700	Potok Deštica
	Koriša	7 200	Reka Koriša
	Gradska hoča	5 000	Buna Reka
	Žur	9 500	Dobruša
	Prevala	150	4 septičke jame
	Lubinja donja	2 100	Prizrenska bistrica
	Lubinja gornja	2 300	Prizrenska bistrica
	Pirana	2 400	Reka Topluha

Tabela 2. kolektivni zagađivači Opština Prizren

Nijedan od kolektivnih zagađivača nema opremu za pročišćavanje ili mehanički, biološki ili hemijski tretman otpadnih voda. Većina individualnih zagađivača su priključeni gradskoj kanalizaciji, izuzev onih EO koji su van urbane zone ili u blizini nekog toka vode.

Farmakos za kojeg se smatra da ima velik potencijal uticaja na životnu sredinu koji trenutno radi sa smanjenim kapacitetima i ne radi neprekidno. Produkti ovog EO su uglavnom tablete koje se dobijaju samo presijom sirovine bez upotrebe vode, tako da otpadne vode od

ovog zagađivača su samo sanitarne prirode.

Većina voda opštine Prizren se slivaju u Prizrenskoj bistrici. Otprilike 190100 stanovnika grada i dva sela koja imaju kanalizaciju svoje otpadne vode izbaciju u Prizrendku bistricu.

Ostale zagađene reke su: Reka Dobruša – sa 9500 stanovnika, Koriša sa 7200, Beli Drim sa 5300 itd. U turističkom centru Prevala ne postoji uređena kanalizacija i četiri postojeće septičke jame bez obzira na 150 rezidentnih stanovnika su mnogo opterećeni sa brojem ljudi u tranzitu.

Opština Suva reka

Suvareka je jedna od retkih opština u kojoj oko 70 % naseljenih mesta imaju javnu kanalizaciju ili organizovano evakuisanje otpadnih voda. Od

individualnih zagađivača u ovoj opštini mora se istaći preduzeće Balkani New Co koje proizvodi trake i remenice od gume i sirovina i ostaci se odlažu u dvorište istog tako da su glavni zagađivači atmosferskih voda.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Suva reka	Grad	15 000	Reka Topluha
	Đinovci	3 965	Lešanska reka
	Grejkovci	4 000	Grejkovačka reka
	Muštišt	6 200	Bela i crna reka
	Samadraža	5 000	Reka Topluha
	Savrova	1 300	Reka Savrova
	Sopi	1 340	Reka Savrova
	Studenčan	5 000	Reka Topluha
	Nëperbišt	1 280	Reka Topluha

Tabela 3. Kolektivni zagađivači - Opština Suva reka

Najzagađenija reka otpadnim vodama je svako Topluha od 94580 stanovnika, potom Crna i Bela reka od 6200 stanovnika, Grekovačka i Leštanska reka od po oko 4000 stanovnika koji svoje otpadne vode slivaju u te reke.

Opštine Mališevo, Dragaš, Orahovac i Mamuša

U opštinama Mališevo i Orahovac mora da se istakne da nije izostala saradnja, već nedovoljno iskustvo zvaničnika za životnu sredinu i nedostaka potrebnih informacija u vezi zagađivača, je uticalo da u ovim opštinama

imamo manje evidentiranih individualnih zagađivača. U ovim opštinama nemamo nekog velikog EO za zagađivanje voda, ali može se navesti Podrum Vina Orahovac.

Opština Mamuša, slično i sa ostalim opštinama, još uvek nema nekog posebnog zvaničnika za životnu sredinu, ali potrebne podatke za uputnik smo prikupili i dobili bez poteškoća. Karakteristika ove opštine je velika količina pijaće vode po glavi stanovnika koja prema opštinskim zvaničnicima premašuje 800 litara dnevno po glavi stanovnika.

Opština	Naselje	br. stanovnika	Mesto sliva
Dragaš	Grad	3 000	Reka Leštana
	Bordesari	3 550	Plavska reka
	Plave	1 300	Plavska reka
	Zgatar	1 190	Plavska reka
Mališevo	Grad	5 000	Miruša
	Baja	4 500	Miruša
Mamuša	Grad	6 000	Topluha
Orahovac	Grad	25000	Duhlu
	Xërxë	3 300	Beli drim
	Kruša e Madhe	5 600	Beli drim

Tabela 4. Kolektivni zagađivači - Opštine Dragaš, Mališevo i Mamuša

Sliv ovih opština je u rekama i nema izbacivanja voda u podzemne vode. Najzagađenije reke su: reka Duhlu od 78600 stanovnika Orahovca, Miruša sa 9500, Beli Drim od 8900 i Topluha od 6000 stanovnika itd.

Individualni zagađivači

Na samom početku, svim EO i opštinskim zvaničnicima su dostavljani obrasci i ostavljeno im je potrebno vreme za prikupljanje potrebnih podataka.

Opština	zagađivač	delatnost	Mesto sliva
Prizren	Abi & Elifi	Prehrambena Industrija	Gradska kanalizacija
	AK Company	Hemijsko čišćenje	Podzemne vode
	Demi	Železarija	Podzemne vode
	Drini Company	Proizvodnja asfalta	Podzemne vode
	Frutti	Proizvodnja sokova	Prizrenska bistrica
	Iliria	Hoteljerstvo	Prizrenska bistrica
	KAG	Proizvodnja asfalta	Podzemne vode
	Lindi & Gea	Prehrambena Industrija	Gradska kanalizacija
	Liqeni	Hoteljerstvo	Beli drim
	Mifabeli	Hoteljerstvo	Beli drim
	Šarri	Hoteljerstvo	Prizrenska bistrica
	Vilapark	Hoteljerstvo	Prizrenska bistrica
	Sat Styro	Proizvodnja stiropora	Prizrenska bistrica
	Valvis	Klanica	Gradska kanalizacija
	Sed Tours	Kamenolom	Prizrenska bistrica
Dragaš	Meka	Klanica	Plavska reka
	Rema Text	Tekstil	Plavska reka
Orahovac	M-Silosi	Prehrambena Industrija	Beli drim
	Stone Castle	Vinarstvo	Duhlu
Suva reka	New Co Balkan	Gumarska Industrija	Topluha
	Ben Af	Prehrambena Industrija	Topluha

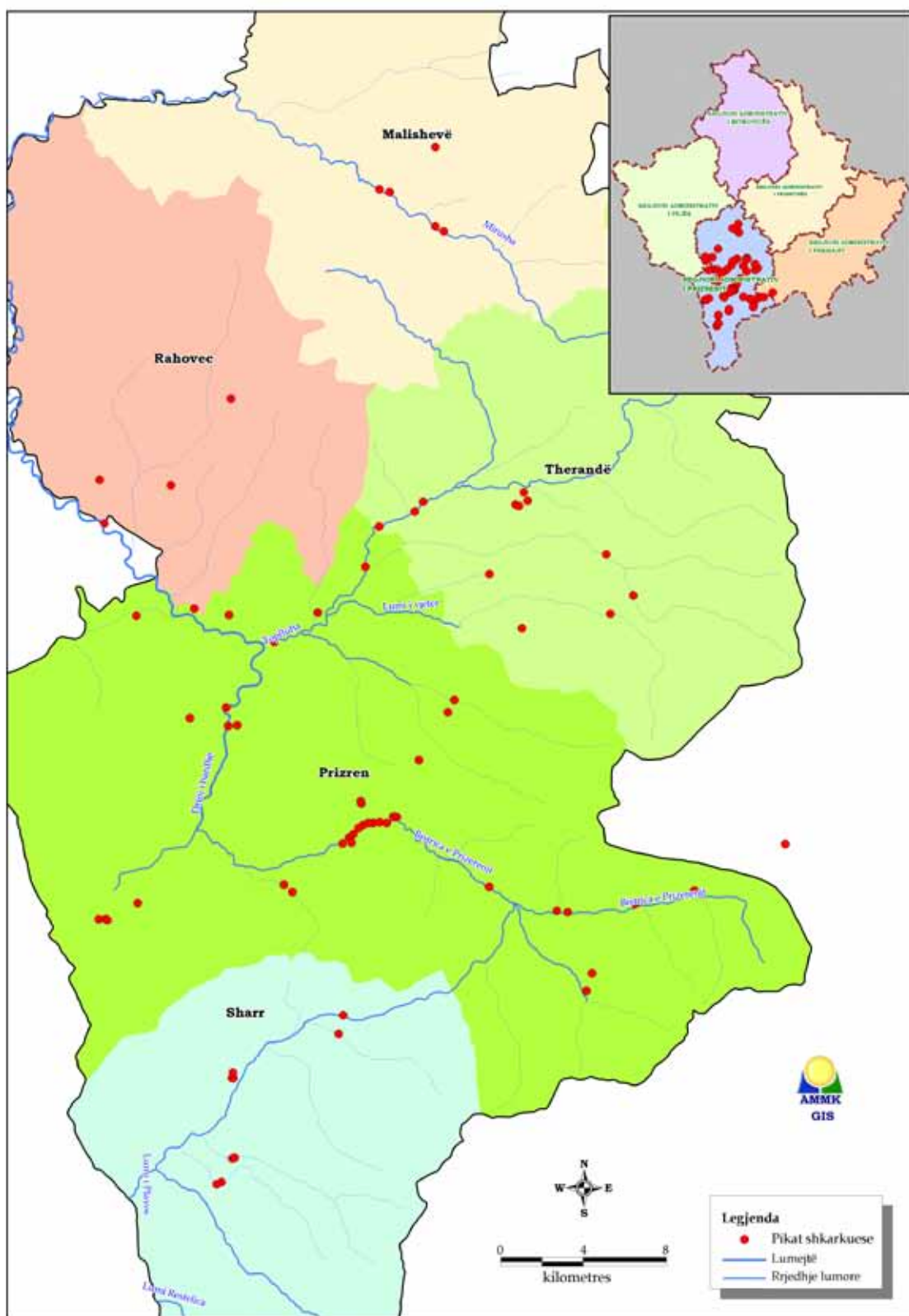
Tabela 5. Ndotësit individual sipas komunave - Regjioni i Prizrenit

Velik broj EO svoje otpadne vode ispuštaju u rekama, dok malo njih u podzemne vode. Najveći recipjent je Prizrenska Bistrica sa 9 individualnih zagađivača, Beli Drim sa 4, Topluha i Plavska Reka sa po 2 i Duhlu sa 1 itd. U podzemne vode ot-

padne vode izbacuju 4 kolektivna zagađivača, dok četiri ostalih izbacuju u gradskoj kanalizaciji mešajući ih sa kolektivnim zagađivačem.

Karta sa nazivima taçaka sliva u regiji Prizrena

Regija PRIŠTINA

Kao posledica teških klimatskih uslova u toku februara je odlučeno da se prekine rad u pri-

kupljanju podataka u vodotoku Belog Drima i da se pređe na prikupljanje podataka za vodotok Ibra, odnosno u regiji Prištine do poboljšanja klimatskih uslova.

Regija	Opština	Kolektivni zagađivač	Posebni zagađivač
Prištinë	Prištin	12	7
	Kosovo polje	12	2
	Glogvac	14	1
	Podujevë	9	9
	Štimlje	3	0
	Lipljan	10	4
	Obilić	7	1
	Gračanica	8	1
ukupno		75	25

Tabela 6. „Zagađivači po kategorijama i optinama –Regije Priština

U ovoj regiji rad je započet u opštini Priština i regionalnom vodovodnom kompanijom „Priština“ (RVK).

Opština Priština

Upoređeno sa ostalim opštinama i na osnovu veličine opštine Priština, evakuacija otpadnih voda u naseljima van grada je malo organizovano. Postoje samo 8 naselja sa javnom kanalizacijom ili vlastitom kanalizacijom od kojih 3 njih delimično .

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Priština	Grad	430 245	Prištevka
	Bardhoš	2 150	Reka Lap
	Barilevo	4 200	Reka Lap
	Besi	907	Reka Lap
	Hajvali	6 000	Gračanka
	Prroi i njelmët	1 000	Podzemne vode
	Prugovc-Leban	800	Reka Lap
	Škabaj	1 500	Sitnica
	Trude	540	Reka Lap
	Vranidol	870	Reka Lap

Tabela 7. Kolektivni zagađivači - Opština Priština

Kao što se vidi sa tabele najzagađenija „reka“ u opštini Priština je svakako Prištevka za koju se može reći da je postala reka upravo zbog otpadnih voda preko 430,000 stanovnika glavnog grada. Sledeća zagađena reka je Lap, 9450 stanovnika, Gračanka sa 6000 i Sitnica, 1500 stanovnika. U podzemne vode otpadne vode izbacuju oko 1000 stanovnika.

Opštine Glogovac, Podujevo i Štimlje

Ove opštine koje su kompletirane bez poteškoća kao rezultat pruženja pomoći i potrebnih podataka od opštinskih zvaničnika bilo za kolektivne bilo za pojedinačne zagađivače.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Drenas	Grad	9 500	Drenica
	Arlat	3 199	Drenica
	Damanek	847	Drenica
	Globar	1 628	Drenica
	Komorani 1	1 699	Drenica
	Komorani 2	1 213	Drenica
	Lapušnik	3 585	Drenica
	Nekovac	3 230	Drenica
	N. Poklek	900	Drenica
	S. Poklek	1 265	Drenica
	Štrubulovo	1 287	Drenica
	Trstenik 1	1 958	Drenica

Tabela 8. Kolektivni zagađivači - Opština Glogovac

Sve otpadne vode i gradske kanalizacije i kanalizacije sela Glogovca se slivaju u reku Drenica. U opštini Glogovac, ekonomski operator EO sa najvećim efektom za zagađivanje mora se isticati „New Co Feronikel“, koji izbacuje vode sa termičkim opterećenjem, vode iz procesa i sani-

tarne vode i nemaju impjant za tretman ili za njihov predtretman.

U Podujevu najpotencijalniji zagađivač vode je prerađivač ulja i sokova „Inter-Company“ koja i nasuprot neutralizacije koju vrši vodama, još uvek su zagađene.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Podujevo	Grad	43 000	Reka Lap
	Letanc	2 380	Reka Lap
	Sekirača 1 i 2	760	Reka Lap
Štime	Grad	12 000	Štimjanka
	Davidovci	648	Štimljanka

Tabela 9: Kolektivni zagađivači – Opštine Podujevo i Štimlje

Otpadne vode za ove opštine se slivaju u Podujevu u reci Lap, odnosno Štimlje u Štimljanku.

Opština Obilić

Opština Obilić je jedna od opština sa najvišim nivoom zagađenosti na Kosovu i to ne samo zagađenosti voda, već zagađenost vazduha i tla.

Osim zagađenosti KEK-a u Sitnici se slivaju otpadne vode kanalizacija za oko 15500 stanovnika. U reku Lap teku otpadne vode za oko 6500 stanovnika 4 sela.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Obilić	Grad	5 500	Sitnica
	Babimost	2 000	Reka Lap
	Dardhišta	1 900	Sitnica
	Miloševo, Raskovo i Bakši	4 500	Reka Lap
	Mazgit	4 600	Sitnica
	Palaj	1 500	Sitnica
	Plemetin	2 000	Sitnica

Tabela 10. Kolektivni zagađivači - Opština Obilić

Opštine Lipjan i Kosovo polje

U ovim opštinama je na početku bilo poteškoća u uzimanju kordinata, kao posledica klimatskih uslova, odnosno poplava koje su sprečile pris-

tup mestima sliva, ali po poboljšanjem vremena i u ovim opštinama, ovaj posao je uspešno okončan. Od EO na Kosovu Polju mogu se isticati Mlekara "Bylmeti", ali ne sa velikim efektom u vodi.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Kosovo polje	Grad	55 000	Sitnica
	V. Belačevac	4 800	Drenica
	M. Belačevac	905	Drenica
	Grabovac	1 500	Drenica
	Lismir	1 455	Sitnica
	Pomozetin	860	Drenica
	G. Dobrevo	2 777	Sitnica
	D. Dobrevo	2 900	Sitnica
	Nakarade	1 500	Sitnica
	Slatina	3 700	Drenica

Tabela 11. Kolektivni zagađivači - Opština Kosovo Polje

Kosovo Polje, većinu svojih otpadnih voda izbacuje u Sitnici, odnosno oko 63862 stanovnika. Ostali deo otpadnih voda od oko 11765

stanovnika uglavnom iz sela u pravcu Glogovca se sliva u reku Drenica.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Lipljan	Grad	12 500	Sitnica
	Babuši i Muhadžrve	1 350	Sazlia
	V. Dobraja	2 268	Sitnica
	M. Grace	4 330	Sitnica
	Lugadžija i Gumnaselo	2 300	Potok Gumnasela
	n. Rufci i m. Ribar	1 345	Sitnica
	s. Rufci	665	Sitnica

Tabela 12. Kolektivni zagađivači - Opština Lipljan

Opština Lipjan većinu svoju otpadnih voda izbacuje u rekama Sitnica, Gumna Selo i Sazlija, otpadne vode oko 21100 stanovnika putem kanalizacije idu u Sitnicu, dok ostali deo u Sazliji (1350) i u potočiću Gumnaselo.

ima drugu prirodu poteškoća, na početku zbog nedostatka zvaničnika, ali i dokumentacije kao posledica zakašnjenja dokumentacije iz matičnih opština. Od EO u ovoj opštini potencijalni zagađivač je rudnik Kišnica sa flotacijom, kao i odlagalište sterila koje je zaštićeno od jednog projekt realizovanog od UNDP-a.

Opština Gračanica

Gračanica, kao i ostale novostvorene opštine

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Gračanica	Grad	10 000	Gračanka
	Dobratin	1 233	Žegrovački potok
	G. Gušterica	600	Janjevka
	Kišnica	500	Gračanka
	Lepija	500	Sitnica
	Radeva	200	Sitnica
	Skulaneva	360	Sitnica
	Suhadoli	600	Sitnica

Tabela 13. Kolektivni zagađivači - Opština Gračanica

Otpadne vode Gračanice se slivaju u četiri razna recipijenta. Najviše otpadnih voda ide u Gračanicu od oko 10500 stanovnika, potom Sit-

nica od oko 1660 stanovnika, Šegovački potočić od oko 1233 i Janjevka sa oko 600 stanovnika.

Foto 2 i 3 Industrijajska zagađenja – Regija Priština

Individualni zagađivači

u sebi ima aktuelno najvećeg zagađivača Kosova, a to je KEK, i ostale manje zagađivače.

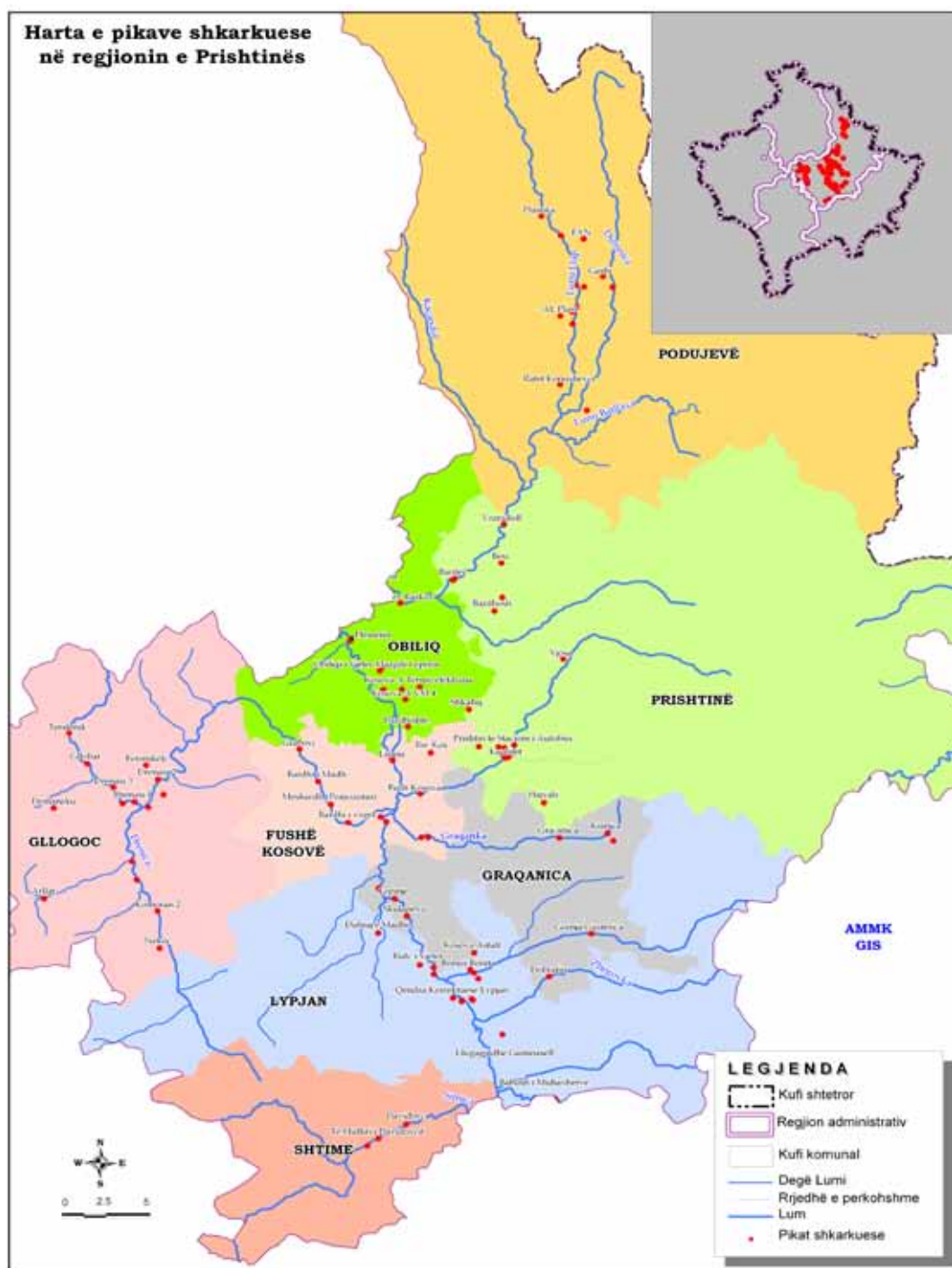
Regija Priština, i u prošlosti je bila opterećena raznim Industrijajskim aktivnostima. Ova regija

Opština	zagađivač	delatnost	Mesto sliva
Priština	Autoparking	Autopark-železarija	Prištevka
	Erona riciklim	železarija	Prištevka
	Idea	Prehrambena industrija	Prištevka
	Kosova Tex	Tekstilna industrija	Prištevka
	Kualiteti	Klanica	Prištevka
	Trafiku Urban	Autopark- Ofčinë	Podzemne vode
	NTP Vjosa	Prehrambena industrija	Prištevka
Glogovac	New Co Feronikel	Industrija-škritore	Drenica
Kosovo polje	Bylmeti	Prehrambena industrija	Sitnica
	REC KOS ŠPK	Železarija	Podzemne vode
Gračanica	IMK Kišnica	Metalurška industrija	Gračanka i Marevačka Reka
Lipljan	AL.Duši	Hemijsko čišćenje	Sitnica
	NPP Bonus	Prehrambena industrija	Sitnica
	Kosova asfalt	Proizvođač asfalta	Podzemne vode
	Qendra korrektuese	Riedukacija -resocijalizacija	Sitnica
Obilić	KEK	Industrija energetike	Sitnica
Podujevo	AL Plast	Industrija plastike	Reka Lap
	FAN ŠPK	Obrada metala	Reka Lap
	NTP Gaši	Prehrambena industrija	Reka Lap
	Intercompany-Nora	Prehrambena industrija	Reka Lap
	Laberion	Prehrambena industrija	Reka Lap
	Plastika	Industrija plastike	Reka Lap
	Rafet Konuševci	Stočna farma	Reka Lap
	Vehbia Comerc	Autodelovi-Železarija	Podzemne vode

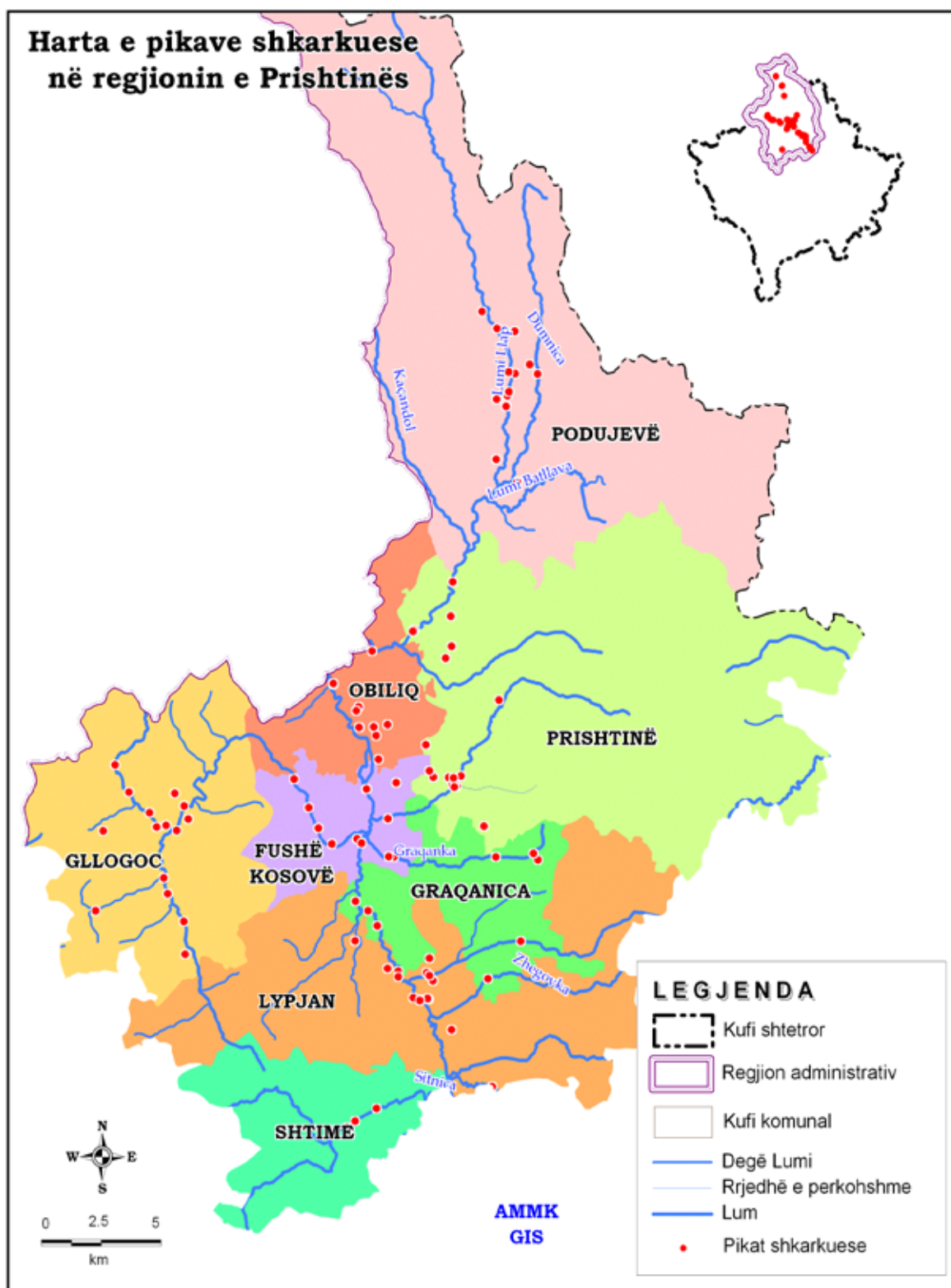
Tabela 14. Individualni izagađivači po opštinama- regija Priština

Što se tiče individualnih zagađivača, najzagađenija je reka Lap gde svoj sliv imaju 7 zagađivača i to uglavnom prehrambena i Industrija plastike i stočne farme. Sledi reka Prištevka sa 6 zagađivača uglavnom železarije i prehrambena Industrija. U Sitnici otpadne vode slejavu 4 zagađivača, od kojih bez sumnje najveći je KEK sa svim svojim

kapacitetima, kao i reka Gračanka i Marevačka koje su zagađene od rudnika Kišnica. Iako su izvršene određene investicije u sprečavanju curenja iz rudnika i odlagališta. Ima i četiri individualnih zagađivača koji svoje otpadne vode ne izbacuju u rekama, već na površini zemlje, a iste prodiru u podzemne vode.

Karta sa nazivima tačaka sliva u regionu Prishtine

Karta sa recipjientima zagađenja prema rekama regjona Prištine

Regija PEĆ

Poboljšanjem klimatskih uslova ekipe projekta su nastavile rad u vodotoku Belog Drima, odnosno u Pečkoj regiji i opštini Peć.

Za razliku od ostalih regija u regiji Peć prethodno su posećene sve opštine regije odnosno opštinski zvaničnici za životnu sredinu i javne kompanije koje nadziru i upravljaju vodovodom i kanalizacijom. Oni su upoznati sa projektom i upitnicima i dato je dovoljno vremena za po-

punu upitnika. Opštinskim zvaničnicima isto tako je dat i spisak EO za dotične opštine u cilju identifikacije potencijalnih zagađivača. Ova metoda rada nije mnogo uticala na ubrzavanje prikupljanja podataka. Karakteristika ove regije je da opštinski zvaničnici uopšte ili veoma malo imaju znanja o AU i upitnicima i za posledicu nedostaju podaci i treba im mnogo vremena za prikupljanje istih.

Regija	Opština	Kolektivni zagađivač	Posebni zagađivač
Peć	Peć	5	10
	Đakovica	12	6
	Dečani	5	4
	Junik *	2	0
	Klina	8	0
	Istok	10	14
Ukupno		42	34

Tabela 15. zagađivači po kategorijama i opštinama regiona Peći

Prema tome, u Pečkoj opštini je 42 kolektivnih zagađivača i 34 individualnih. Najveći broj

zagađivača ima Istok, 24 njih, Đakovica 18, Peć 15 itd.

Individualni zagađivači

zaciju za evakuaciju otpadnih voda. Od EO sa najvećim potencijalom za zagađivanje je Devoli Company (mlekara i proizvodnja sokova).

Opština Peć

Opština Peć , upoređeno sa ostalim opštinama ima samo 5 naselja ili sela koja imaju kanali-

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Peć	Grad	90 000	Pečka bistrica
	Ložan	650	Bindža
	Rašiq	900	Behočki kanal
	Vranoc	900	Dečanska bistrica

Tabela 16 kolektivni zagađivači prema opštinama - Opština Peć

Najveći recipijent je Pečka bistrica koja svojim tokom kroz sredinu grada sa sobom nosi i otpadne vode oko 170,000 stanovnika uglavnom grada Peći. Dva ostala potoka: Bindža i Behočki kanal nose otpadne vode od oko 1550 stanovnika.

Opštine Dečan i Junik

Opština Dečane je jedina opština Kosova koja nema uopšte javnu kanalizaciju i to je otežavalo rad za dobijanje podataka o veličini i broju kolektivnih zagađivača. Ekipe projekta zajedno sa opštinskim zvaničnikom identifikovali su određene septičke jame i mesta sliva.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Dečan	Grad	8 000	Podzemne vode
	Rastovicë	700	Podzemne vode
Juniku	Grad	10 000	Reka Erenik dhe Trava

Tabela 17. kolektivni zagađivači prema opštinama - Opština e Dečan i Junik

Druga karatersitika Dečanske opštine je da otpadne vode samog grada ili sela se slivaju u kanalima navodnjavanja i iste u sezoni navodnjavanja se koriste za navodnjavanje i potom se slivaju i u nekom površinskom toku ili preko infiltracije prodiru u podzemni akuifer. Junik kao novo formirana opština sve otpadne vode za oko 10000 stanovnika izbacuje u Ereni-

ku i u reku Trava. Specifična poteškoća u opštini Junik je kao i kod ostalih novo formiranih opština koje su još u toku formiranja opštinske administracije i nemaju posebnog zvaničnika za životnu sredinu i nedostaju potrebni podaci za projekat, jer još uvek nije prebačena dokumentacija iz matične opštine Dečani.

Opština Đakovica

Grad Đakovica je jedino naselje na Kosovu koje uz mrežu kanalizacije ima i mrežu evakuacije atmosferskih voda, kompanija koja menadžira gradsku kanalizaciju je u izradi katastra mreže.

Trenutno u ovoj opštini ne postoje Industrijska aktivnost koja bi se isticala kao potencijalni zagađivač. Industrijska zona ove opštine je veoma malo aktivna i jedna od retkih je zona koja ima septičku jamu za tretman otpadnih voda.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Đakovica	Grad	91 800	Ereniku
	Brovinë	700	Ereniku
	Janosh	300	Trakaniq
	Osekpash	420	Trakaniq
	Rogovë	5 000	Drini i Bardhë
	Smolicë	900	Ereniku
	Trakaniq	420	Trakaniq

Tabela 18. kolektivni zagađivači prema opštinama - Opština e Gjakovës

Glavni recipijent u opštini Đakovica je reka Erenik u kojoj se slivaju otpadne vode za oko 85000 gradskih stanovnika i za dva sela. Potom je Beli Drim u kojem se slivaju otpadne vode iz kanalizacije 5000 stanovnika, sela Rogove i potok Trakanić koji noi otpadne vode za oko 1120 stanovnika 3 sela.

Opština Istog

U opštini Istog zbog opštisnkih izbora je bilo potrebno prilično dugo vreme za prikupljanje podataka i identifikaciju potencijalnih

zagađivača. Psoebnost ove opštine je visoka potrošnja pijaće vode iznad 700 l/dnevno/ po glavi stanovnika, kao rezultat dovoljnih izvora. Izdašni izvori vode omogućavaju i proizvodnju ribe u ribnjacima u ovoj opštini u koji su ujedno i veći zagađivači. Kazneno popravna ustanova Dubrava je isto tako kolektivni zagađivač , ali posebnost ovog zagađivača je da ima septičku jamu koja omogućava da zagađene vode idu u podzemni akuifer sa smanjenim efektima zagađivanja.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Istogu	Grad	6 200	Reka i Istogut
	Banja e Pejës	1 530	Beli drim
	Drejë	350	Reka i Istogut
	Gurrakoc	4 330	Reka i Istogut
	Staradran	300	Drini i vogël
	Zalq	200	Reka i Istogut

Tabela 19. kolektivni zagađivači prema opštinama - Opština e Istogut

Najveći recepijent u ovoj opštini je reka Istog koja nosi otpadne vode gradske kanalizacije za oko 11000 stanovnika grada i 3 sela. U Beli Drim idu otpadne vode za oko 1530 stanovnika.

Opština Klina

Iako kroz teritoriji opštine Klina teku 5 različitih reka (što je retak slučaj na Kosovu), Klina se karakterizuje sa hroničnim problemom snabdevanja vodom, uključujući i sam grad

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Klina	Grad	10 000	Beli drim i Klina
	Duši	227	Beli drim
	Glareva	4 012	Podzemne vode
	Gremniku	1 490	Beli drim
	Qabiq	1 030	Reka Klina

Tabela 20. kolektivni zagađivači prema opštinama - Opština e Klinës

Beli Drim je najveći recipient koji nosi otpadne vode za 56717 stanovnika. Dok, selo Glarevo,

svoje otpadne vode izbacuje u bližnjoj šumi odnosno u podzemne vode.

Foto 4 i 5 septičke jame kod Zatvora u Dubravi i pražnjenja bez prethodnog tretmana

Individualni zagađivači

Opština	zagađivač	delatnost	Mesto sliva
Peć	Bibita	Prehrambena industrija	Pečka bistrica
	Birra Peja	Prehrambena industrija	Pečka bistrica
	Buquku	Klanica	Pečka bistrica
	Devoli Company	Prehrambena industrija	Pečka bistrica
	Euro Steel	Železarija & sek. sirovine.	Pečka bistrica
	Fab. e baterive	Industrija- proizv.baterija.	Pečka bistrica
	Kula	Industrija-rafinerija e nafte	Pečka bistrica
	Lika Company	Industrija-proizvođač asfalta	Podzemne vode
	M.M Asfalti	Industrija-proizvođač asfalta	Podzemne vode
	Leotrimi	Železarija	Podzemne vode
Dečani	Derviš Musliaj	Farma koza	Podzemne vode
	Jetoni AG	Železarija	Podzemne vode
	Stina	Železarija	Podzemne vode
	Vlazërit Neziraj	Klanica	Podzemne vode
Đakovica	Geberland	Mesna industrija	Erenik
	Dieli	Železarija	Podzemne vode
	EuroUnited	Železarija	Podzemne vode
	Te Ylberi	Železarija	Podzemne vode
	Kamila	Prehrambena industrija	Erenik
	Ekspress 2	Hemijsko čišćenje	Erenik
Istok	Blerimi	Klanica	Reka istoka
	Burimi Bicaj	Ribnjak	Reka istoka
	California	Ribnjak	Reka istoka
	Delfinat FB	Ribnjak	Reka istoka
	Getrinke- Vrela	Prehrambena industrija	Reka Vrela
	Graniti	Indus.-proizvođač asfalta	Podzemne vode
	Kumbimi	Ribnjak	Reka istoka
	Peškatar	Ribnjak	Reka istoka
	Reciklimi	Železarija	Podzemne vode
	Te Burimi	Ribnjak	Reka istoka
	Teuta MI	Klanica	Reka Vrela
	Teuta MI	Stočna farma	Podzemne vode
	Trofta	Ribnjak	Reka istoka

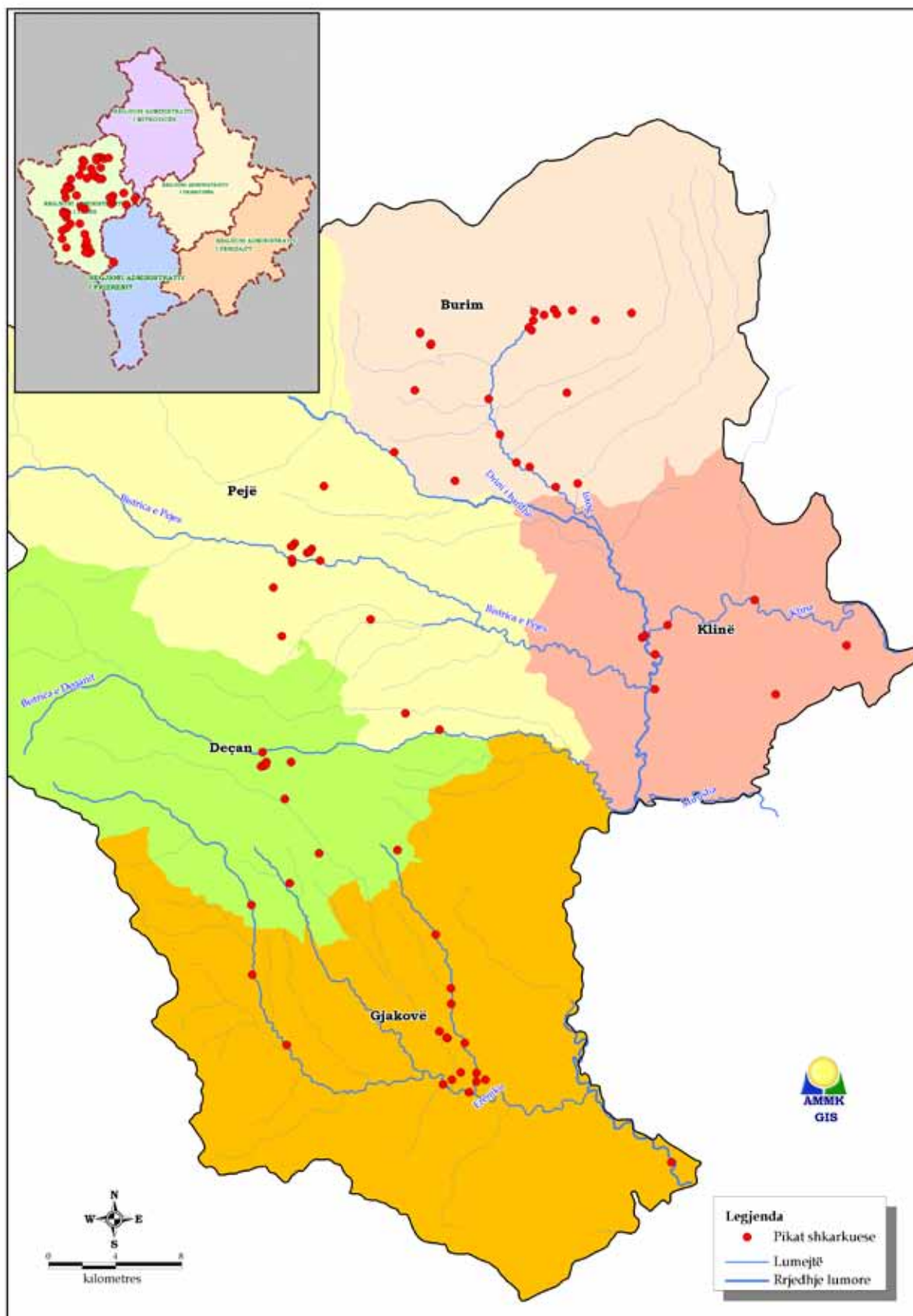
Tabela 21. Individualni zagađivači po opštinama regiona - Peći

Od individualnih zagađivača vidi se da većina njih koji su evidentirani svoje otpadne vode izbacuju na površini zemlje, odnosno u podzemne vode. Ovde su uključene stočarske farme, kla-

onice, železarije, ali i proizvođači asfalta. Najzagađanija je reka Istog sa 8 zagađivača, Bistrica sa 7 i Erenik sa 3.

Karta sa nazivima tačaka sliva u regiji Peći

Karta sa recipjentima zagađenja prema rekama regjona Peči

Region Mitrovica

Mitrovica sa zvaničnikom za životnu sredinu i Regionalnom vodovodnom kompanijom Mitrovica od kojih smo obezbedili podatke o kolektivnim zagađivačima, a potom i o posebnim odnosno individualnim zagađivačima.

Završetkom rada u Pečkoj regiji, nastavljeno je sa radom u regiji Mitrovica počevši u opštini

Regija	Opština	Kolektivni zagađivač	Posebni zagađivač
Mitrovica	Mitrovica	13	6
	Vučitrn	10	3
	Skenderaj	1	0
	Leposavić	5	0
	Zvečan	3	0
	Zubin Potok	7	0
Ukupno		39	9

Tabela 22 zagađivači po kategorijama i opštinama regijon - Mitrovica

U regionu Mitrovica imamo sveobuhvatno 48 zagađivača od kojih 39 su kolektivni i 9 individualnih. Kod individualnih zagađivača bez sumnje se mora istaknuti Trepča sa celokupnim svojim kompleksom.

Opština Mitrovica

Od zvaničnika smo dobili podatke o mestu sli-

va otpadnih voda i njihovoj količini za severni deo grada. Najpotencijalniji i najveći zagađivač vode je kompleks Trepča, kao i voda koja teče iz rudnika Stari Trg i odlagališta sterila i ekonomsko dvorište hemijske Industrijaje. Karakteristika otpadnih voda – Trepče su aciditet i prisutnost teških metala u vodi.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Mitrovica	Grad	84 000	Ibar
	I tunel	1 500	Trepča
	Trepča	1 500	Trepča
	Žabar	5 400	Ibar
	Suhodol	2 400	Ibar

Tabela 23. kolektivni zagađivači prema opštinama - Opština Mitrovica

Glavni recepjinet otpadnih voda je reka Ibar koja nosi otpadne vode i kanalizaciju oko 107800 stanovnika.

Opština Skenderaj

U toj opštini imamo jedini slučaj impjanta za pročišćavanje otpadnih voda, ali ne funkcioniše. Nema sela koja imaju uređenu kanalizaciju. Nas-

elja i posebni zagađivači su mali u ovoj opštini obzirom da nema razvijene Industrije.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Skenderaj	Grad	10 000	Reka Klina

Tabela 24. kolektivni zagađivači prema opštinama - Opština Skenderaj

Opština Vučitrn

Evakuacija otpadnih voda preko kanalizacije je dobro rešena u Vučitrnskoj opštini. U ovoj opštini nema velik broj posebnih zagađivača sa velikim potencijalom. Ali, može se navesti

fabrika "Lamkos". Ovaj EO kojeg smo karakterizirali kao potencijalnog nije nam omogućeno od strane APK-a da je posetimo, jer ista nije bila u funkciji.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Vučitrn	Grad	45 000	Sitnica
	Dobrluke & Smrekovnice	4 570	Sitnica
	Grace	2 800	Reka Lap
	Reka i M. & Stanovci	2 700	Reka Lap
	Pestova	1 570	Sitnica
	Svaračak i Nadakovci	1 880	Sitnica
	Štitarica	1 260	Sitnica
	G. Stanovc	1 100	Reka Lap
	D. Stanovc	2 800	Reka Lap

Tabela 25. kolektivni zagađivači po opštinama - Opština e Vučitrnsë

Glavni recipient je Sitnica gde se slivaju otpadne vode za 54280 stanovnika i šest sela, dok je reka

Lap drugi recipient i nosi otpadne vode oko 9400 stanovnika 5 sela.

Foto 6 i 7 kolektivni i industrijski sliv

Opštine Zubin Potok, Zvečan i Leposavić

Zbog situacije na severu rad je bio specifičniji nego u ostalim opštinama. Ekipa projekta je dobila za zadatak da podatke obezbedi i za taj deo. Zato smo kontaktirali sa opštinskim zvaničnicima koji su zaista pružili saradnju, ali zbog političkih okolnosti u tim opštinama su

su se ustručavali ili odbili da potpišu obrasce koji proizilaze iz kosovskog zakonodavstva. Ali, istovremeno oni su pružili sve tražene podatke prema obrascima, koji je popunio angažovani stručnjak isključivo za ove tri opštine (ujedno i opštinski zvaničnik iz jedne od ovih opština).

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Zubin Potok	Grad	3500	Ibar
	Čabar	900	Ibar
	Gazivoda/Ujmani	700	Ibar
	Velji Breg	600	Ibar
	Ugljare	650	Ibar
	Ješa	850	Ibar
	Grad	5500	Ibar
Leposavić	Lešak	3200	Ibar
	Sočanica	2800	Ibar
Zvečan	Grad	4800	Ibar

Tabela 26. kolektivni zagađivači – opštine Zubin Potok, Leposavić i Zvečan

Sve otpadne vode ovih opština se slivaju u reku Ibar čiji protok se nastavlja kroz Srbiju. Ali je značajno da pre sliva tih otpadnih voda u

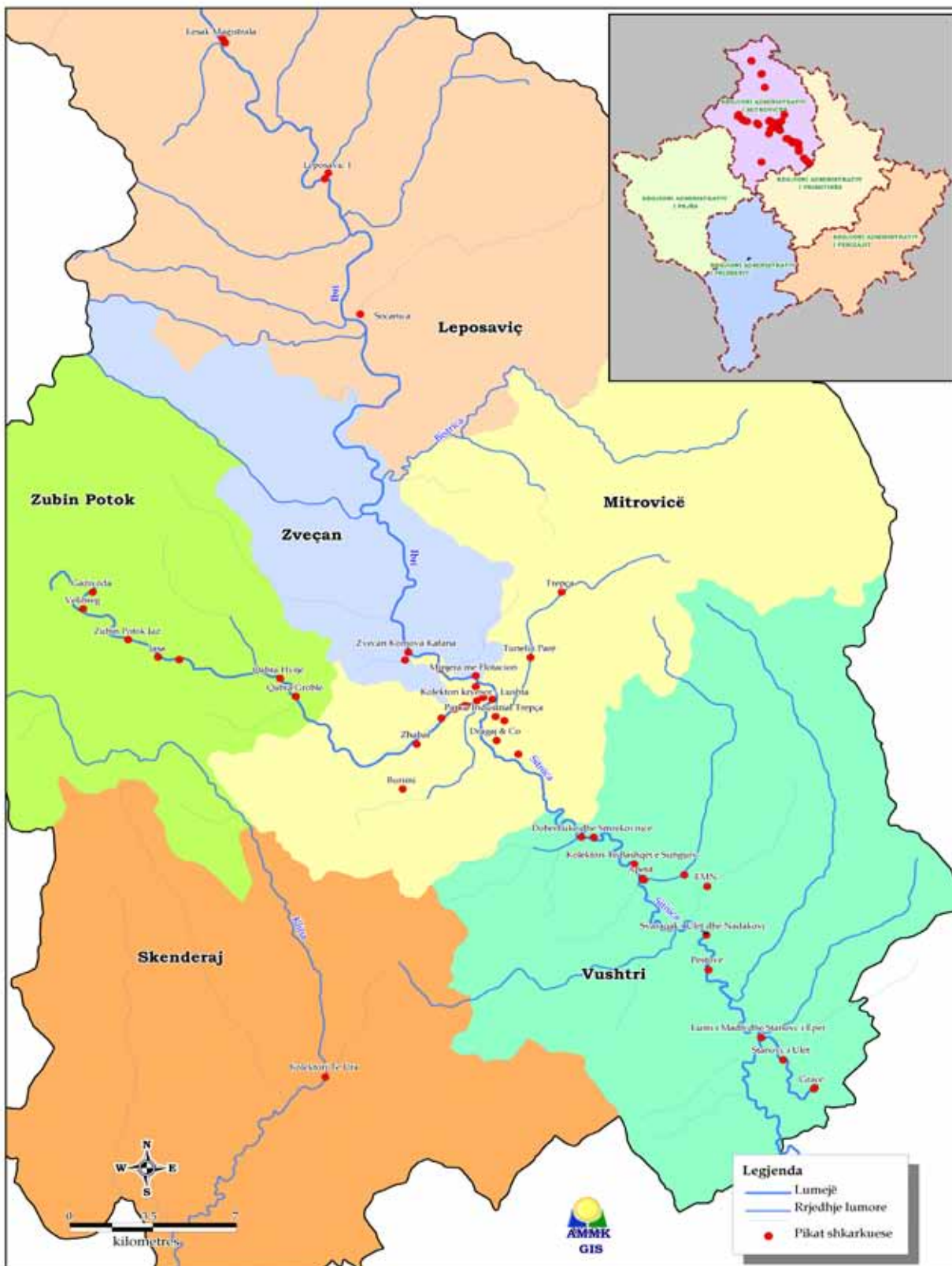
Ibar podležu predhodnom tretmanu u spetičke jame.

Opština	zagađivač	delatnost	Mesto sliva
Mitrovica	Burimi	Železarija	Podzemne vode
	Dragaj & Co	Železarija	Podzemne vode
	Gratis Commerce	Železarija	Podzemne vode
	Metalurgu	Železarija	Podzemne vode
	Naki	Železarija	Podzemne vode
	Trepča	Metalurška industrija	Ibar
Vučitrn	EMN	Hemijska industrija	Reka Trstena
	Eco Color	Hemijska industrija	Sitnica
	Apetit	Klanica	Sitnica

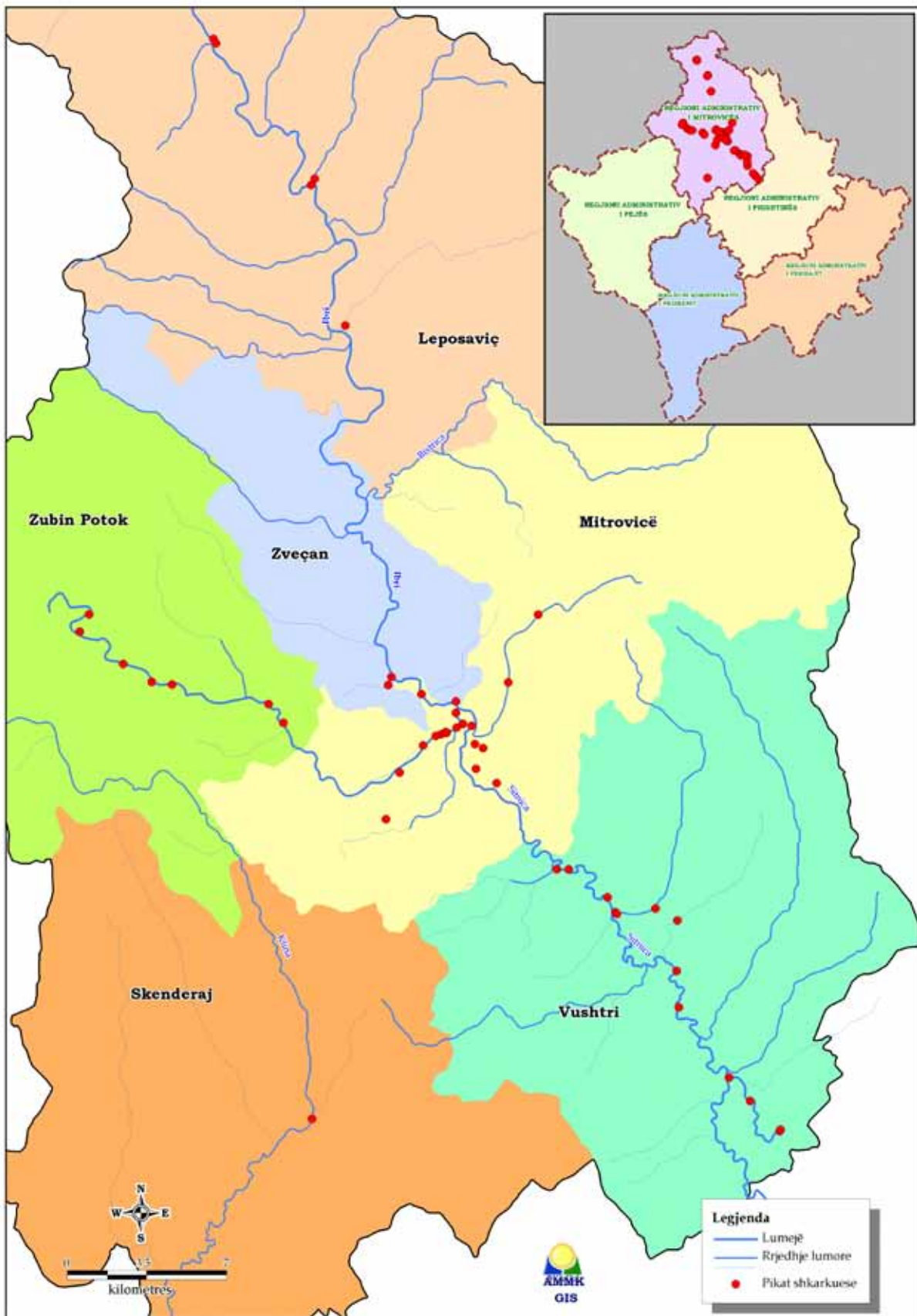
Tabela 27. individualni zagađivači po opštinama—Regija Mitrovica

Što se tiče individualnih zagađivača određeni biznisi malih železarija svoje otpadne vode izbacuju na površinu zemlje. Kompleks Trepče

svakako najviše zagađuje reku Ibar, dok u Sitnici se slivaju otpadne vode, hemijske i prehrambene Industrijaje.

Karta sa nazivima taçaka sliva u regiji Mitrovicë

Karta sa recipijentima zagađenja prema rekama regojona Mitrovice

Regija Gnjilane

Aktivnosti za prikupljanje podataka o zagađivačima voda je započeto u opštini G-

jilane gde smo na samom početku, opštinskog zvaničnika, informisali sa projektom i ciljevima kao i sa AU i dotičnim obrascima. U tabeli u nastavku su predstavljeni podaci o opštinama i kategorijama zagađivača vode u regiji Gnjilana.

Regija	Opština	Kolektivni zagađivač	Posebni zagađivač
Gnjilane	Gjilan	9	4
	Uroševac	8	6
	Kamenica	7	0
	Viti	13	0
	Kačanik	6	1
	Hani i Elezit	2	1
	Nov brdo	3	0
	Ranilug	3	0
	Klokot	2	0
	Štrpce	1	0
Ukupno		54	12

Tabela 28 Br zagađivača po kategorijama – Region Gnjilana

U regiji Gnjilana je evidentirano 66 zagađivača od kojih su 54 kolektivna i 12 individualna. Opštine sa najviše zagađivača su Uroševac sa 14, Gjilani i Vitia sa 13.

Opština Gnjilane

Za razliku od ostalih zvaničnika ovde opštinski zvaničnik raspolaže sa većinom podataka u elektronskoj formi u vezi sa kolektivnim zagađivačima što izuzteno olakšava rad ekipe

projekta. Sa podacima o mestima sliva u gradu ne raspolažu zvaničnici javne kompanije "Hidromorava" koja radi i održava gradsku kanalizaciju, ali i podaci su obezbeđeni preko inspektora za životnu sredinu u opštini. Broj vangradskih naselja koja imaju kolektivno evakuisanje otpadnih voda je relativno mali u odnosu sa ostalim opštinama. Od posebnih zagađivača sa potencijalnim efektima zagađenosti je Fabrika radiatora Gnjilane.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Gnjilane	Grad	76 900	Miruša
	Lovca	400	Miruša
	Mališeva	5 210	Miruša
	Muhadžeri G. Livoča	2 730	Miruša
	Muhadžeri Poneša	1 380	Miruša
	S. Šilovo	1 000	Stanišor
	A. Šilova	740	Stanišor
	Ugljar	2 200	Morava
	Velikinca	2 800	Morava

Tabela 29. kolektivni загаđivači po opštinama - Opština Gnjilane

Glavni recepijent je reka Miruša koja nosi otpadne vode 85720 stanovnika grada i sela kroz koje prolazi. Drugi recepijent je Morava koja nosi otpadne vode za oko 5000 stanovnika, dva sela a potom dolazi potok Stanišor koji nosi otpadne vode kanalizacija za 1740 stanovnika.

Opštine Uroševac, Kačanik i Hani Elezit

Opštine Uroševac, Kačanik i Hani Elezit su obrađene po planu i bez poteškoća. Od EO sa efektom na životnu sredinu, odnosno vode moraju se isticati Silkapor u Kačaniku, fabrika ulja u Uroševcu i cementara u Elez Hanu.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Uroševac	Qyteti	70 000	Nerodime
	Bablak	400	Matica
	Balaj	1 550	Nerodime
	Černille	1 350	Sazlia
	Muhovc	730	Sazlia
	Prelez i Muhaxherve	860	Matica
	Talinovci i Muhaxherve	1 380	Sazlia

Tabela 30. kolektivni загаđivači - Opština Uroševac

Glavni recepijent je reka Nerodimlje koja nosi otpadne vode za 141550 stanovnika. Potom

dolazi reka Sazlija koja nosi otpadne vode za 3460 stanovnika.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Elez Han	Grad	2 800	Lepenc
Kačanik	Grad	13 450	Nerodime
	Bičevac	1 620	Lepenac
	Dubrave	1 250	Lepenac
	Kovačevac	1 420	Lepenac

Tabela 31. Kolektivni zagađivači po opštinama – Kačanik i Hani i Elezit

I u opštini Kačanik, glavni recipient je reka Nerodimlje u kojoj se slivaju otpadne vode za oko 13450 bstanovnika. Drugi recipient je Lepenac koji nosi otpadne vode za oko 7000 stanovnika opštinskog centra Hani i Elezit i okolnih sela.

Opština Vitina

Vitina je retka opština koja je rešila problem evakuacije otpadnih voda putem kanalizacije u većini naselja.

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Viti	Grad	8000	Morava
	Begunce	1400	Morava
	G.Budriga	1200	Morava
	Dobreš	1500	Morava
	Đylekare	3300	Morava
	Podgorc	400	Reka Grčarica
	Požeran	7000	Morava
	G.Slatina	530	Reka Gelbuša
	D. Slatina	1400	Morava
	Žitia	1200	Morava

Tabela 32. Kolektivni zagađivači po opštinama - Opština Vitina

Glavni recepijent ove opštine je reka Morava u kojoj se slivaju otpadne vode oko 25000 stanovnika.

Opština Kamenica

vlastitim knalizacijama delova naselja u ruralnim zonama.

Takođe, i Kamenica prilično dobro ima pokrivenu većinu naselja sa javnom kanalizacijom ili

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Kamenica	Grad	12 000	Krivareka
	Hodonoc	3 000	Reka Hogošta
	Koretin	3 800	Krivareka
	Mučiverc	1 300	Reka Hogošta
	Rogočica	3 000	Reka Hogošta
	Topanica	2 200	Krivareka

Tabela 33 kolektivni zagađivači - Opština Kamenica

Jedini recipient otpadnih voda ove opštine je Kriva Reka koja nosi otpadne vode oko 25000 stanovnika.

je nedostatak dotičnih zvaničnika za životnu sredinu, nedostatak podataka o zagađivačima, kao i nedostatak dokumentacije kao posledica zakašnenja ili ne pribacivanja te dokumentacije sa bivših matičnih opština.

Opštine Novo Brdo, Ranilug, Klokot i Štrpce

Ove opštine su nove i njihove karakteristike su slične kao sa Gračanicom u Junikom što

Opština	Naselje	br. Stanovnika	Mesto sliva
Klokot	Verbovc	900	Grčarica
	Mogila	1700	Grčarica
Novo brdo	Grad	480	Reka Bostan
	Labjan	1260	Klisura
	Koretišt & Pasjak	2000	Miruša
Ranilug	Grad	1170	Morava
	Korminjan	1350	Morava
	Ropotove, Tomance, Pancelo	1400	Reka Ropotova
Štrpce	Grad	5000	Miloštica

Tabela 34 kolektivni zagađivači – Regija Gnjilana

Rudnik Novog Brda kao zagađivač spada na teritoriju opština Priština, ali efekti životne sredine se prenose putem Marevačke reke u

Kameničkoj Krivoj Reci. Vode koje se slivaju su kisele i izlaze iz rudnika i imaju visok potencijal zagađivanja.

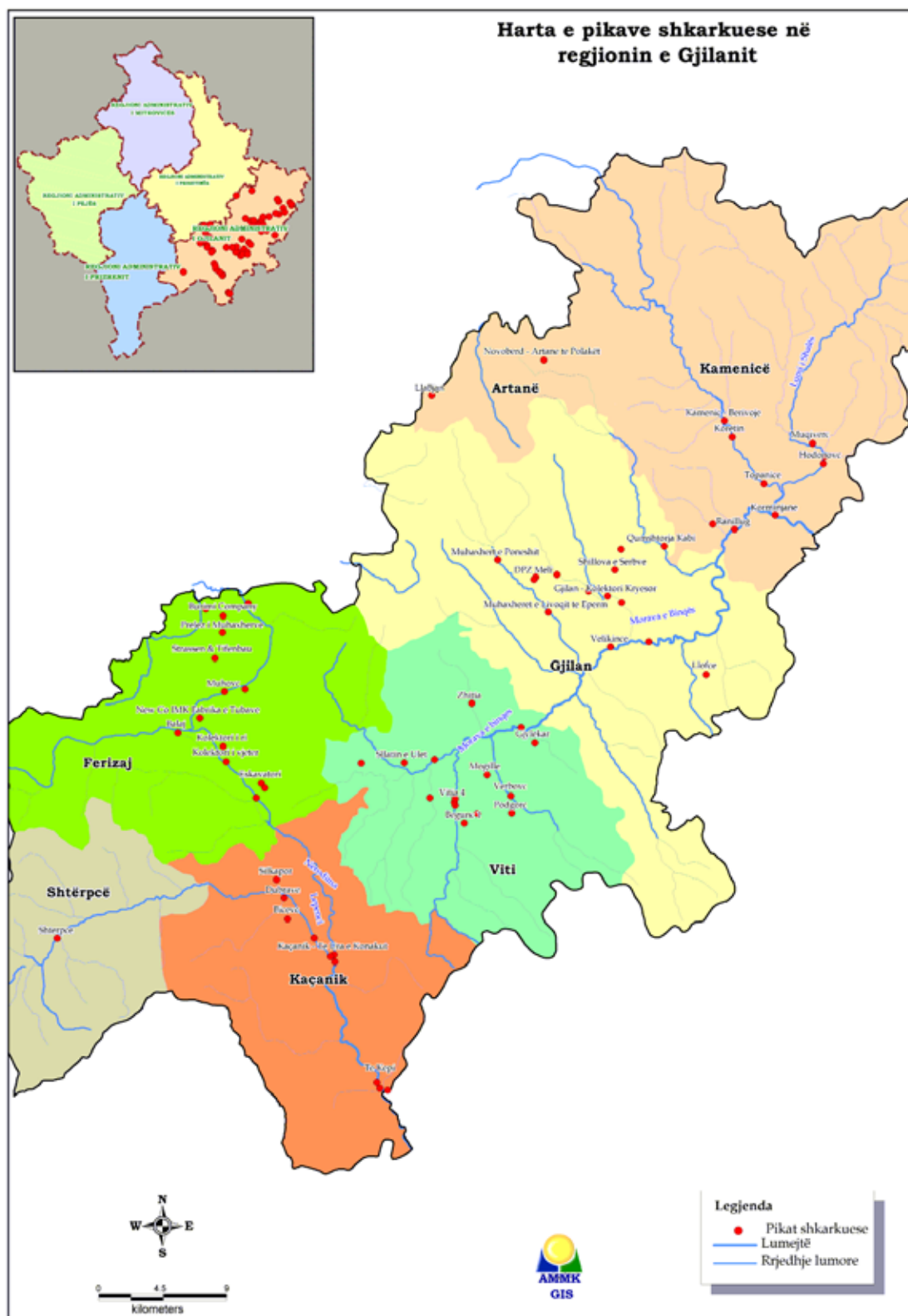

Foto 8 dhe 9 sliv klanica i kolektivni sliv

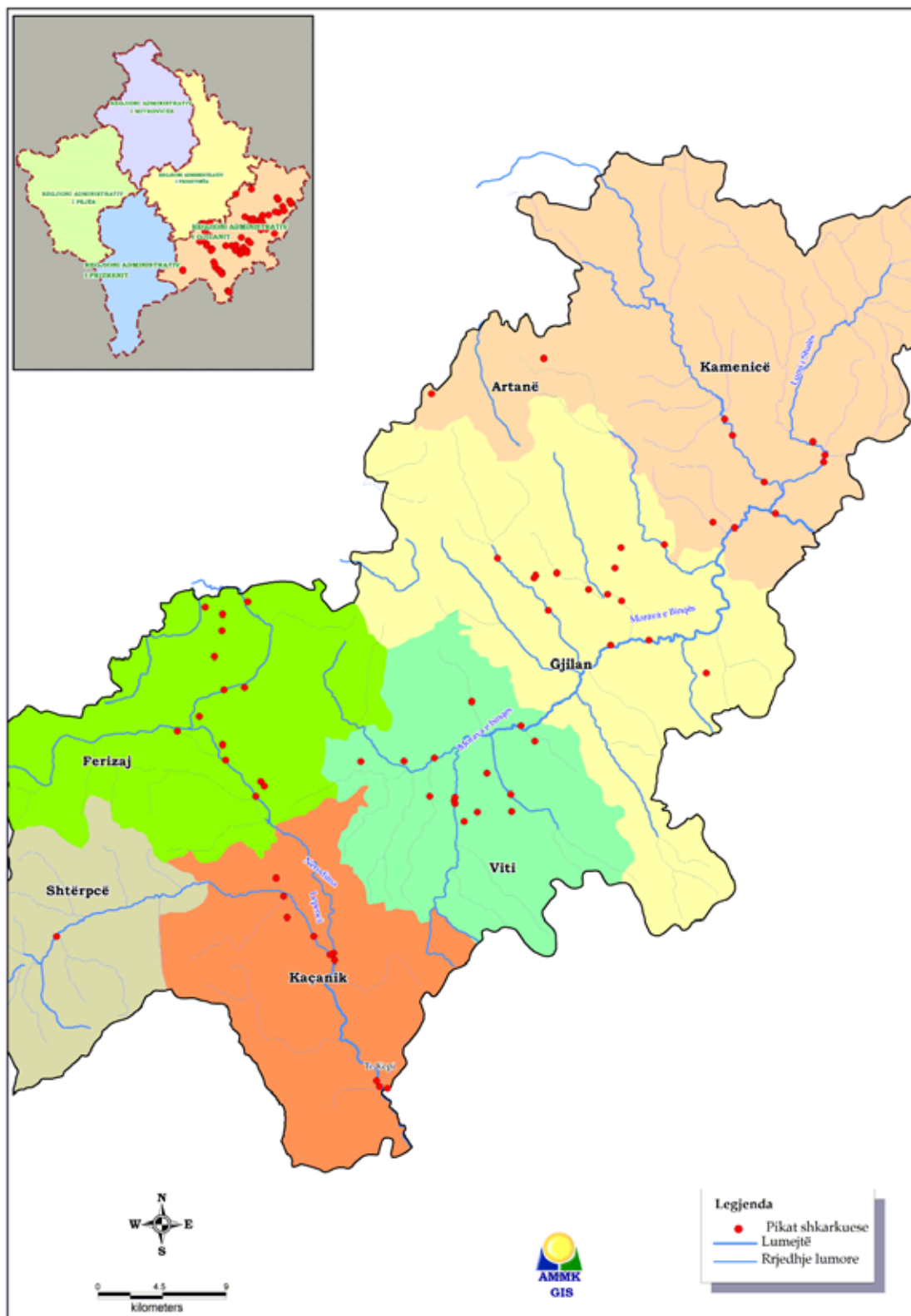
Individualni zagađivači

Opština	zagađivač	delatnost	Mesto sliva
Gnjilane	DPZ Meli	Železarija	Podzemne vode
	NTP Gazi	Klanica	Mirušë
	Fab. Radiatora	Industrija	Mirušë
	Kabi- Mlekara	Prehrambena industrija	Moravë
Uroševac	Burimi Company	Proizvođač asfalta	Podzemne vode
	Eskavatori	Proizvođač asfalta	Podzemne vode
	Lyboteni 1	Klanica	Nerodimka
	Metali	Železarija	Podzemne vode
	New Co IMK	Industrija metalike	Nerodimka
	Strassen&Tiefbau	Proizvođač asfalta	Podzemne vode
Elez Han	Šarr Cem	Industrija cementa	Lepenc
Kačanik	Silcapor	Građ. Industrija	Nerodimka

Tabela 35 individualni zagađivači prema delatnostima - Regijon Gnjilana

Karta sa nazivima tačaka sliva u regiji Gnjilana

Karta sa recipijentima zagaðenja prema rekama regojona Gnjilana

Lumi	Kolektivni zagađivač	Posebni zagađivač	Ukupno
Prizrenska bistrica	3	5	8
Bel Drin	8	3	11
Toplluha	6	2	8
Plava	3	2	5
Miruša	2	0	2
Prishtevka	1	6	7
Llapi	15	7	22
Gracanka	3	1	4
Drenica	17	1	18
Shtimjanja	2	0	2
Sitnica	24	7	31
Lumbardhi i Pejës	1	7	8
Lumbardhi i Decanit	1	0	1
Ereniku	4	3	7
Trakaniqi	3	0	3
Istogu	4	8	12
Klina	3	0	3
Ibër	13	1	14
Trepca	2	0	2
Mirusha e Gjilanit	6	2	8
Stanishor	2	1	3
Morava	14	1	15
Nerodime	3	3	6
Matica	2	0	2
Sazlia	4	0	4
Lepenc	4	1	5
Krivareka	6	0	6
Total	156	61	217

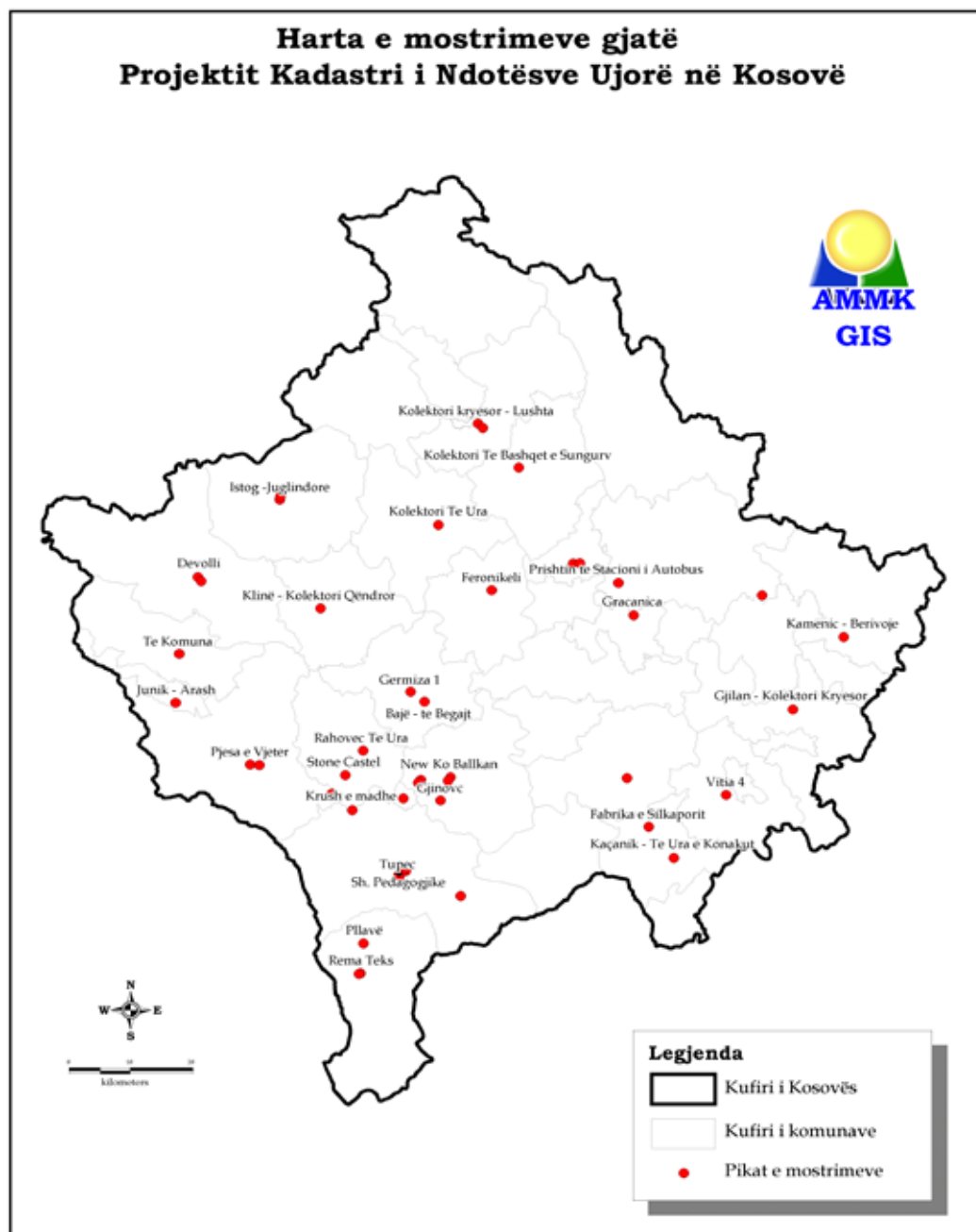
Tabela 36. Reke po broj zagađivača

Sipas Tabelës shihet se lumenjtë më të ngarkuar me ndotës janë: Sitnica me 31, Llapi me 22, Drenica me 18, Morava e Bincës me 15, Ibri me 14, Istogu me 12 etj.

Uzorci

Sastavni deo informacija obrazaca su i podaci u vezi sa kvalitetom otpadne vode prilikom sliva u vodotok. Ekipa stručnjaka REC-a uz podršku stručnjaka MŽSPP-a, odnosno sektora laboratorija HMK-a je uzelo uzorak zagađenih voda po prethodno usvojenom planu počevši od Prizren-

ske opštine pa nadalje u ostalim opštinama i regijama. Nakon završetka popisa zagađivača od strane stručnjaka je pripremljen poseban plan za oduzimanje uzorka na osnovu procene gde se nalaze najveće tačke sliva. Tačke uzorka su predstavljene u karti u nastavku.

Karta sa taçkam uzetih uzoraka za ovaj projekat

Foto 10 uzimanje uzoraka

a) Metode rada

Za određivanje fizičko- hemijskih parametara uzoraka zagađene vode su upotrebljene sledeće metode :

- Merenje obima
- Elektrohemija
- Fotometrija
- Spektrofotometrija UV

Na osnovu laboratorijskih rezultata HMIK-a od uzetih uzoraka vode u javnoj mreži kanalizacija ili mesta sliva Industrijskih zagađivača u svim regijama rezultiraju da u većini slučajeva vrednosti parametara zagađivanja prelaze dozvoljene parametre prema administrativnom uputstvu. Rezultati laboratorijskih analiza dokazuju da najveća zagađenja su u kanalizacijama velikih urbanih cenatara kao što su : Priština, Prizren, Peć i Mitrovica.

Od obrađenih rezultata hemijskih analiza može

se doći do zaključka da ima prevazilaženje vrednosti HPK i BPK5 na osnovu određenih standarda U-a, a posebno u mestima sliva velikih urbanih cenatara kao što su : Prizren (Industrijska zona), Priština, Peć, Đakovica itd, a rezultat su zagađenosti od kanalizacija i sliva otpadnih Industrijskih voda. Isto tako i Industrijske aktivnosti bez obzira na njihovu proizvodni kapacitet mogu uticati u povećanju HPK-a zajedno sa atmosferskim padavinama koje mogu biti pomešane sa vodama iz otpadnih voda, a posebno u povećanju ovih parametara velik uticaj imaju pravnice vozila ili radionice koje slivaju organske materije .

HPK predstavlja određivanje količine kiseonika koju potroše određene zagađenosti u vodi na osnovu smanjenja otopine diklormata u specifičnim uslovima, parametar koji je značajan u definisanju kvalitete voda.

Laboratorijske analize uzoraka uzetih iz opština

Mamuša, Klina, Mališevo i Skenderaj rezultiraju da parametri koji definišu kvalitetu vode, odnosno stepen zagađenosti vode je ispod maksimalnih dozvoljenih standarda usvojenih AU. Ali to ne podrazumeva da u ova naselja nema zagađenosti i da se situacija može ubrzo izmeniti kao posledica povećanja stanovništva i u ovim urbanim zonama.

U određenim slučajevima kao što Mamuša, nizak stepen zagađenosti se nadovezuje na visoku potrošnju pijaće vode i gubicima vode (više od 800 l/dnevno po glavi stanovnika). Kao rezultat velikih količina korišćene vode, stepen zagađenosti uopšte nije mnogo alarmanatan, ali cenimo da je povoljan trenutak za preduzimanje zaštitnih mera u najmanju ruku za prethodni tretman otpadnih voda pre sliva u površinska vodena tela.

Ako se pozivamo na rezultate analiza za posebne

izvore zagađenosti ili EO, primećujemo da prehrambena Industrijaja, kao što je slučaj sa „STONE CASTLE“ imaju velik uticaj na HPK i BPK 5 u odnosu na ostalu Industrijaju.

Karakteristika teških Industrijaja kao što su KEK, New Co Feronikeli i Trepča je da vrednosti HPK i BPK 5 u odnosu na urbane vode su niže. Vode koje izlaze iz rudnika Trepče i Novog Brda su acidične vode sa veoma niskim pH.

Od hemijskih analiza proizilazi da vrednosti ostalih parametara su u granicama ograničavajućih standardnih mera i ne prelaze maksimalne dozvoljene mere sa AU o efluentima koji se slivaju u vodene tokove putem mreže javne kanalizacije ili ostalih formi evakuacije otpadnih voda.

U tabeli u nastavku su predstavljene vrednosti parametara i zagađivanja za analizirane uzorke otpadnih Industrijskih i urbanih voda.

Vrsta emisije	Prizren- Industrijska Zona mg/L	Prištine- autobuska St.	Stone Castle mg/L	KEK-u mg/L	Feronikeli mg/L	Standardne vrednosti Prema AA mg/L	Standardi EU
Suspendovane materije	448	52.5	375	47	48	300	<200
Otopine soli	572	247	217	329	270	150	-
HPK sa dikromatom	740	148	465	63.5	27.6	100	<500
PBO_5	35.95	17	36.9	11.4	13.1	50	<250
$\text{N-(NH}_3\text{)}$	0.325	0.89	0.36	1.0	2.16	30	<30
$\text{N-(NO}_2\text{)}$	0.06	0.45	0.04	0.14	0.14	10	-
$\text{N-(NO}_3\text{)}$	0.0	0.95	0.09	5.65	2.56	120	30
$\text{P-(P}_2\text{O}_5\text{)}$	0.764	1.09	0.25	0.64	0.14	300	10

Laboratorisjki rezultati predstavljeni u Tabeli 4 upoređeni sa standardnim vrednostima prema UA pokazuju da slivene urbane vode prevazilaze standarde i parametrima SM, OS i HPK, dok vrednost nitrata, nitrita, amonijaka i fosfata su

niži od standardnih vrednosti. Vrednosti parametara zagađenosti za EO se razlikuju u zavisnosti od njihove aktivnosti i količini korišćene vode.

Lokacija / Parametri	Suspendovane materije	Otopine soli	HPK sa dikromato	PBO ₅	N-(NH ₃)	N-(NO ₂)	N-(NO ₃)	P-(p ₂ O ₃)
Industrijska zona Prizren	▲	▲	▲	▲	▼	▼	▼	▼
Fruti- Prizren	▼	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Magjistralni cev -Prizren	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Pedagoška Škola -Prizren	◇	▲	◇	◇	▼	▼	▼	▼
Tupeci-Prizren	◇	▲	◇	◇	▼	▼	▼	▼
Samadraxha-Suva reka	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Studenčani-Suva reka	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Balkan-Suva reka(Grad)	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
New Co Balkani	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Đinovci-Suva reka	▼	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Orahovac	▼	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Stone Castle	▲	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Kruša e Madhe	▲	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Mamuša	▲	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Mališeva	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Banja Mališeva	◇	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Fabrika –Dragaš	▼	▼	▼	▼	◇	◇	◇	◇
Rematex –Dragaš	▼	▼	▼	▼	◇	◇	◇	◇
Plava-Dragaš	▼	▼	▼	▼	◇	◇	◇	◇
Peć–Grad	▼	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Devoli – Peć	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Istok – Grad	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Trofta – Istok	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Klina –Grad	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Đakovica -Grad	▼	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Gerberland- Đakovica	▼	▲	▲	▲	▼	▼	▼	▼
Rogova- Đakovica	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Juniku	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Dečani	▼	▲	▲	▼	▼	▼	▼	▼
Mitrovica	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼
Flotacija –Tepča	▼	▲	▼	▼	▼	▼	▼	▼

Prikaz: ▲ iznad VML, ▼ ispod VML, ◇ nema rezultata

Zaključci i preporuke

Zaključci

Kosovo ima ozbiljne probleme sa količinom i kvalitetom voda. Situacija na terenu je veoma teška. Uz određene male iznimke mehaničkog tretmana nema ni minimalnog tretmana otpadnih voda od kolektivnih niti od individualnih zagađivača. Kao rezultat sve otpadne vode završavaju u površinske i podzemne vode bez ikakvog tretmana čime se značajno otežava njihova kvaliteta.

Sve otpadne vode se slivaju u recipijentima bez ikakvog prethodnog tretmana (osim u popravno kaznenim ustanovama Dubrava i Lypjan, impijant u Lipjanu trenutno je van funkcije).

U Skenderaju postoji impijant za tretman otpadnih voda, ali ne funkcioniše. Razlozi su raznorazni počevši od tehničkih pitanja izgradnje, pravno imovinski problemi pa do finansijske nemogućnosti održavanja impijanta u funkciji. Otpadne vode koje se izbacuju van vodenih tokova uglavnom završavaju u podzemne vode i predstavljaju potencijalnu opasnost za resurse snabdevanja vodom za oko 40% stanovništva koje se snabdeva pijaćom vodom van vodovodnog sistema. Karakteristika emisije u vodama je visok nivo organskog i mikrobiološkog zagađenja, kao posledica efekalija iz urbane kanalizacije i Industrijskih zagađivača.

Samo u opštinama Mamuša, Mališevo, Klina i Skenderaj vrednosti parametara zagađenosti površinskih voda ne prevazilazi dozvoljene norme kao rezultat velikih količina vode i malog broja stanovništva, odnosno manje količine emisija u vodi.

Otpadna voda iz Industrijaje i rudnika, jend-

ostavno su zagađene i ne postoji monitorisanje njihove kvalitete.

Imajući u obzir da većina ovih voda putem respektivnih vodenih tokova idu u pravcu tri država i to Albanije, Srbije i Makedonije, ubuduće se očekuje i iniciranje pograničnih uticaja vode.

Zakonodavstvo i humani resursi

AU o katastru emisije zagađivača u životnoj sredini, odnosno komponenta voda u sklopu istog može se smatrati da se ne sprovodi u nijednoj opštini. Znanja i informacije opštinskih zvaničnika životne sredine u vezi sa Administrativnim uputstvom i obrascima o katastru emisije zagađivača su veoma ograničena.

Nedostaje baza podataka o zagađivačima bilo kolektivnim bilo individualnim. Nijedan psoeban zagađivač odnosno EO nema znanja o AU i obavezama koje proizilaze od istog, uključujući i vodovodne kompanije koje u većini opština odgovorne su i za menadžiranje otpadnih voda. Nedostaju tačno podaci o količini upotrebljenih voda i o količini ispuštanja tih voda za sve zagađivače koje smo kontaktirali. Kvaliteta voda u većini slučajeva prelazi dozvoljene vrednosti a psoebno u velikim urbanim zonama (Priština, Prizren, Peć i Mitrovica).

Zvaničnici za životnu sredinu imaju veoma ograničene mogućnosti za obavljanje svoje funkcije i to uglavnom zbog tretmana koji se daje sektoru životne sredine po opštinama. Njima nedostaje logistika uključujući i vozila za teren, nedostaju kapaciteti a posebno u GIS-u, nedostaje GIS-a kao što su kamere i kompjuteri potrebnog kapaciteta.

Poteškoće

Hroničan problem u projekcijama Kosova u ovom spektru i u izradi ovog izveštaja predstavlja nepostojanje popisa stanovništva. Podaci iznošeni u kolanama o broju stanovništva u predstavljanim naseljima u izveštaju su približni. Problematičan je posebno broj stanovnika u velikim urbanim centrima koji su suočeni sa velikim fluksom migracije stanovništva u zadnjoj deceniji.

U većini opština nedostaju potrebne informacije o zagađivačima, zvaničnici imaju poteškoća sa logistikom, nedostatak kapaciteta i u određene slučajeve i nove zvaničnike koji nemaju osnovne podatke za oblast koju pokrivaju.

U novim opštinama koje su stvorene procesom decentralizacije još uvek nedostaju potrebni kapaciteti kao i prenos odgovornosti ili potrebne dokumentacije iz matičnih opština je u procesu. Spisak ekonomskih operatora koji je dobijen ranije od MŽSPP-e nije ažuriran i mnogo EO više ne postoje ili su promenili delatnost. Telefoni za kontakt nisu u skladu sa postojećim. Zadnji spisak EO koji smo dobili dana 10. 03. 2010 potrebno je da se kategorizuje po aktivnostima zagađenja, jer su tamo svi EO izvađeni od registrovanih biznisa. Prilikom registrovanja u registru ekonomskih operatora, biznisi obično registriraju i delatnosti koje ne obavljaju uopšte ili razmišljaju da će ubuduće raditi što stvara dodatnu konfuziju.

Druga poteškoća je i unutrašnje komuniciranje između sektora na nivou opštine što za posledicu ima dugo vreme za prikupljanje podataka i popunu obrazaca.

U toku rada na terenu bilo je slučajeva kada zvaničnici zagađivača su se ustručavali da daju potrebne podatke za popunu obrazaca (slučaj sa RV "Hidroregijoni" Prizren) ili i ostali slučajevi kada nije bilo uopšte podataka.

Uglavnom nedostaju podaci o količini upotrebene vode i količini slivanja otpadnih voda

u rekama. U takvim slučajevima je korišćenja metoda indirektnog izračunavanja počevši od proseka potrošene vode po glavi stanovnika i upotrebe koeficijenata za slivanja bilo sanitarnih bilo otpadnih (kalkulisanje je izneto u sektoru metodologije). Ima i neregistrovanih biznisa koji su veliki zagađivači, kao što su farme za tov, ali i kapaciteti hemijskog čišćenja.

Preporuke

Vlada Kosova

Vlada Kosova je odgovorna za zaštitu zdravlja svojih građana. Konstatacija da na Kosovu ne postoji tretman otpadnih voda, mora da podstiče Vladu da se mnogo ozbiljnije bavi ovim višedimenzijalnim problemom za život i zdravlje građana. Funkcionisanje prirodnih ekosistema, implikacije u socio ekonomskim razvojem zemlje pa do pograničnih problema koji se mogu pojaviti ubudće.

Vlada mora da počne sa studjom fizibiliteta implanata za tretman otpadnih voda, a posebno za velike urbane centre kako bi se planirale srednjoročne investicije i mogućnost dobijanja kredita za njihovu implementaciju.

Ministarstvo za Zaštitu Životne Sredine i Prostorno Planiranje

Je odgovorna institucija za izradu politika i zakonodavstva za zaštitu životne sredine uopšte i voda posebno.

Sa zakonodavsnog aspekta, Ministarstvo mora da ponovo razmatra AU o katastru emisija zagađivača, jer postojeći ima dosta nedostataka, sadržajnih i tehničkih grški koje vidno otežavaju njegovo sprovođenje, a posebno kod dela obrazaca. To i za činjenicu da je izmenjen Zakon o životnoj sredini od 2003, na čijoj je osnovi donošeno ovo AU.

Ako novi zakon se ne odnosi na izmene u AU onda se mora početi sa sprovođenjem AU za

katastra emisija zagađivača u svim opštinama i od svih kolektivnih i posebnih zagađivača.

Sa aspekta rada na terenu, MŽSPP- sa svojim strukturama (AŽS, DV, DZS) i ostalim partnerima planira aktivnosti da se nastavlja sa procesom identifikacije novih zagađivača, produbljene u obezbeđenju traženih podataka na osnovu obrazaca BKU i BV kao i monitorisanje već evidentiranih .

Opštine

Procesom decentralizacije opštine su odgovorne za noga pitanja životne sredine u svojoj teritoriji. Potrebno je uzdizanje humanih i tehničkih kapaciteta opština za životnu sredinu i kolektivnih i individualnih zagađivača u vezi sa administrativnim upustvom i odgovornosti koje iz njega proizilaze.

Opštine bi trebale da izrade studiji fizibiliteta za svoja naselja na osnovu broja stanovnika i geografske konfiguracije svog terena.

Da se razmatraju mogućnosti izgradnje infrastrukture za prethodni tretman otpadnih voda, a posebno u velikim naseljima u cilju smanjenja stepena zagađenosti do dozvoljenih granica.

Javne kompanije

Javne kompanije vodovoda na Kosovu obično su zadužene i za sektor kanalizacije, iako sa

najmanjim fokusom u njima. Te kompanije danas pružaju usluge kanalizacije za oko 40% stanovništva Kosova. Sa ovog aspekta ove kompanije moraju biti upoznate i uključene u sprovođenju AU, kao i sa narednim koracima u odnosu na zagađivače voda na Kosovu.

Zagađivači

Da se obavezuju EO, a posebno oni sa velikim potencijalom zagađenja da bar najmanje izvrše tretman (neutralizaciju) otpadnih voda, pre slivanja u recipijentu. Veliki zagađivači kao što je KEK zadnje godine su uzrokovali i ekcisivna zagađivanja površinskih voda, uključujući i pogranične probleme kao što je slučaj zagađenostu fenolom u 2003 godini kada je bila potrebna intervencija UNEP-a za ublažavanje problema.

Individualni zagađivači sa velikim potencijalom zagađenja imaju zakonsku obavezu za vlastito monitorisanje sliva otpadnih voda i svoje rezultate moraju dostaviti odgovornim državnim institucijama za monitorisanje (AŽSR)

Da monitorisanje slivova zagađivača bude dinamičniji sa aspekta količine i kvalitete od strane lokalnih zvaničnika za životnu sredinu.

Listae kontakta opštinskih zvaničnika koji su pomogli za popunjavanje obrazaca

br	Opština	Ime i prezime	e-mail
1	Priština	Jehona Mavraj Ajshe Xhemajli Merita Dobërqani	ajshe.berveniku@gmail.com
2	Podujevo	Riza Muqolli	
3	Glogovac	Haki Bekolli	hakibekolli11@hotmail.com
4	Obilić	Nazif Shala	shala.01@hotmail.com
5	Štimlje	Mehdi Salihu	mehdiu@hotmail.de
6	Kosovo polje	Adnan Bullatovci	adnan_266@hotmail.com
7	Gračanica	Igor Rašić Viktor Djokić	
8	Lipljan	Hazbi Ejupi	
9	Prizren	Galip Belallari Ramadan Tafallari	galip_belallari@hotmail.com
10	Suva reka	Isuf Hajdari	
11	Dragaš	Hasan Dishallari	hasan_dishallari@hotmail.com
12	Peć	Merita Kuraja Miftar Shala	merita_kuraja@yahoo.com
13	Klina	Qaush Berisha Rexhep Rexhepi	agrolebta2004@hotmail.com rexha_61@hotmail.com
14	Istok	Elfete Blakaj	elfetebalakaj@hotmail.com
15	Mitrovica	Xhelal Shabani	xhelal.shabani@hotmail.com
16	Vučitrn	Rasim Mlinaku	rasimmlinaku@hotmail.com
17	Skenderaj	Beqir Mehmeti	
18	Đakovica	Afrim Ademi	afrimad@hotmail.com
19	Dečan	Ajne Iberhysaj	selavi_x@yahoo.com
20	Junik	Faik Tofaj	
21	Orahovac	Biondina Ramaj	
22	Mališevo	Esat Paçarizi	
23	Gnjilane	Fehmi Agushi Ruzhdi Reshitaj	fagushi@gmail.com
24	Kamenica	Musaj Ismajli Ibrahim Kastrati	ibrahimkastrati67@hotmail.com
25	Novo brdo	Skender Avdyli	skender_67@hotmail.com
26	Vitina	Alban Sokoli	albansokoli@gmail.com
27	Uroševac	Minir Haxhimusa	minir_haxhimusa@hotmail.com
28	Kačanik	Bujar Dullovi	buli201@hotmail.com
29	Štrpce	Miloš Stojković Raif Bajrami	raif_bajrami@hotmail.com
30	Klokot	Srdjan Vesić	
31	Hani Elezit	Nadire Mici	nadi_mici@hotmail.com
32	Ranilug	Nebojša Kenić	
33	Leposavic	Ljubiša Mijačić	mljubisa@hotmail.com
34	Zubin Potok	Ljubiša Mijačić	mljubisa@hotmail.com
35	Zvečan	Ljubiša Mijačić	mljubisa@hotmail.com

O REC-u ...

Regionalni centar životne sredine za Centralnu i Južnu Evropu (REC) je međunarodna nezavisna organizacija, nezastupljajuća i neprofitabilna sa misijom za pomaganje rešavanja problema životne sredine u Centralnoj i Istočnoj Evropi. REC realizuje svoju misiju promovisanjem saradnje između nevladinih i vladinih organizacija biznisa i ostalih ključnih učesnika za životnu sredinu kroz podršku slobodne razmene informacija i učešća javnosti u odlučivanju o životnoj sredini. REC je osnovan u 1990, od SAD-a, Evropske komisije i Mađarske. Danas REC zakonito deluje na osnovu potpisane karte od vlada 29 zemalja, EK i u međunarodnom dogovoru sa mađarskom vladom.

Centralna kancelarija REC-a je u gardu San Andrej u Mađarskoj i deluje putem državnih ureda u zemljama dobitnicama: Albanija BiH, Bugarskoj, Hrvatskoj, Češkoj, Estoniji, Mađarskoj, Letoniji, Litvaniji, Makedoniji, Crnoj Gori, Poljskoj, Rumuniji, Srbiji, Slovačkoj, Sloveniji i Turskoj.

Kancelarija REC-a na Kosovu je osnovana u 2000, u cilju pomoći razvoju i organizovanju civilnog društva za životnu sredinu na Kosovu i podržavanja razvoja i sprovođenju politike životne sredine u fazi ekonomskog razvoja kroz koje prolazi Kosova. Ekspetiza REC-a je fokusirana u: izradi politika životne sredine na nacionalnom i lokalnom nivou, edukaciji o životnoj sredini, očuvanju biodiverziteta, menadžiranju voda, podršku civilnom društvu, informisanju i osveščivanju javnosti, kao i učešće o odlučivanju o životnoj sredini itd.

Glavni partneri REC-a su Ministarstvo životne sredine i prostornog općaniranja, Ministarstvo za prosvetu, nauku i tehnologiju, Ministarstvo za administraciju i lokalnu vlast, lokalne vlasti, nevladine međunarodne i domaće organizacije za životnu sredinu, meidji itd.

Glavni donatori za sprovođenje projekata REC-a na Kosovu su: Evropska komisija, Sida, Vlada Holandije, Vlada Norveške, KFOS itd.

Kontaktet:

Regionalni Centar za Životnu Sredinu REC

Kosovska kancelarija

Sunčani Breg

Enver Maloku, 28, sprat V

Priština, 10000, Kosovo

Tel/fax: +381 (0)38 225123

E-mail: info@kos.rec.org

<http://kos.rec.org>